

Sammendrag

Denne masteroppgaven i kulturminneforvaltning handler om hvordan digitalisering har påvirket fotoregistreringen, med spesiell vekt på betydningen av metadata og hvordan man finner igjen fotografiene i arkiv - i digitaliseringens tid. Med utgangspunkt i teori og funn fra intervju, casestudier, innholdsanalyse og dokumentanalyse, presenterer og drøfter jeg hva analog fotoregistrering er, hvordan fotografiene ble håndtert før den digitale tidsalder, og hvordan digitale verktøy, slik som programvare og maskinvarer, har endret måten i fotobevaringen. Sist, men ikke minst, diskuterer jeg hvilke etiske utfordringer som har oppstått med digitaliseringen av fotobevaringen.

Abstract

This thesis is about how digitization has impacted photo registration, with a special focus on the importance of metadata and how to locate photos in the digital age. It discusses what analog photo registration is, how photos were handled before the digital era, and how digital tools such as software and hardware have changed the way photos are preserved. It also addresses the ethical challenges that have arisen with digitization.

Forord

Det å få lov til å studere Kulturminneforvaltning på NTNU på fulltid har vært fem spennende og givende år, der jeg har lært mye av dyktige og inspirerende forelesere innen kulturminnefaget.

Først og fremst vil jeg benytte anledningen til å takke min veileder Jon Olav Hove for motiverende innspill, gode råd og støtte i skriveprosessen. Jeg vil også takke de som stilte opp til intervjuer fra arkiv, bibliotek og museumssektoren. Uten deres tid og imøtekommenhet så hadde det blitt vanskelig å gjennomføre oppgaven.

Til slutt vil jeg takke Yvonne, min største støttespiller, for din raushet i alle årene med studier og som hadde troen på studieprosjektet fra begynnelse til slutt.

Trondheim, mai 2024

Tor Christian Jevanord

Innhold

1 Innledning	4
1.1 Teori.....	8
1.2 Metode	10
1.2.1 Kvalitative intervjuer	10
1.2.2 Casestudier	11
1.2.3 Deskriptiv statistikk	12
1.2.4 Innholdsanalyse.....	13
1.2.5 Dokumentanalyse.....	14
1.3 Oppbygningen av oppgaven	14
2 Fra analogt til digitalt: Oppdagelsen av fotografiet som historisk kilde.....	15
2.1 Fototeknologi	15
2.2 Fotografiet som historisk kilde og tidlige initiativ til bevaring	16
2.3 Initiativ til bevaring.....	17
2.4 Sekretariatet for fotoregistrering etableres.....	19
2.5 Kulturhistorisk redningsaksjon	20
2.6 Bevaring av fotografisk historie – En undersøkelse av fotobevaringsprosjektet i Hå...28	
2.6 Konklusjon: Overgangen fra analogt til digitalt og bevaring av fotografisk historie29	
3 Innføring av digital fotoregistrering 1985 – 2000.....	31
3.1 Fotobevaring i en liten kommune	31
3.2 utfordringer	34
3.3 Etske dilemma: Kulturskatten låses ned	35
3.4 Fra analogt til elektronisk databehandling (EDB)	37
3.5 Fotobevaringspolitikken og digitaliseringen.....	38
3.6 Gjenfinnbarhet og tilgjengeliggjøring på digital plattform.....	39
3.7 Transformasjon av fotografiene	40
3.8 Maskinvare og programvare brukt i fotoregistrering på 1990-tallet.....	40

3.9 Utvalg av programvare	41
3.10 Konklusjon – Innføring av digital fotoregistrering 1985 – 2000.....	43
4 Millenniumskiftet og på vei til massedigitalisering 2000 – 2024.....	45
4.1 Digitalisering.....	45
4.2 Programvare i digitaliseringen	47
4.3 Hvordan legge metadata inn i Primus?	48
4.4 Massedigitalisering	49
4.5 Arkivstatestikk – Fra analoge fotografier til massedigitalisering	50
4.6 Etikk i fotobevaringsarbeidet	58
4.7 Konklusjon – Milleniumskiftet og på vei til massedigitalisering 2000 – 2024	60
5 Avslutning.....	61
Litteraturliste.....	63

Figurer

Figur 1: Tor Christian Jevanord fotografert av Ragnar H. Albertsen (18.09.1996). Skjermdump (29.02.2024) fra Fylkesfotoarkivet Interkommunalt arkiv for Møre og Romsdal. https://fylkesfotoarkivet.mrfylke.no/foto/preview.php?id=FAKd-0001.507158	5
Figur 2: Diagrammer etter søk på emneordene «fotoregistrering» og «fotobevaring» i Nasjonalbibliotekets IT-verktøy N-gram.....	13
Figur 3: Fra Åndalsnes Avis (15.03.2024).....	16
Figur 4: Fra Aftenposten (10.12.1997)	20
Figur 5: Fra Gudbrandsdølen (14.10.1978)	22
Figur 6: Fra framsiden av Telemark Arbeiderblad (01.09.1979).....	23
Figur 7: Eksempel på katalogkort	26
Figur 8: Organiseringen av fotobevaringsarbeidet fra Sekretariatet for fotoregistrering	27
Figur 9: Eksempel på fotokort fra Hå registreringen	29
Figur 10: Fra Normann-samlingens kulturhistoriske skatter i Åndalsnes Avis (28.12 1991). 32	
Figur 11: Normann-samlingen presentert i ringpermer med fotokort og katalogisert etter temaer. Daværende fylkeskonservator Ragnar H. Albertsen sitter og studerer materialet. Skjermdump 29.02.2024 fra Fylkesfotoarkivet Interkommunalt arkiv for Møre og Romsdal.	33
Figur 12: Foto totalt, registrert og digitalisert etter institusjonstype pr. 2020 hentet fra Arkivverket Statistikk for Arkivinstitusjonar og arkiv i bibliotek og museum 2020.	50
Figur 13: Foto totalt, registrert og digitalisert etter institusjonstype pr. 2022 hentet fra Arkivverket Statistikk for Arkivinstitusjonar og arkiv i bibliotek og museum 2022.	51
Figur 14: NB. Gjenkjenningsteknolog «Maken».....	54
Figur 15: «Fjeldlapper» «Figur Postkort, Samer bilde 059», og «Lappefamilie med rein» «Postkort Samer, bilde 040».....	54
Figur 16: «Lappefamilie, Nordland» «Postkort, Samer Figur 20. Fjeldlapper i Tromsdalen «Postkort fra bilde 020», og Fjeldlapper i Tromsdalen «Postkort fra Tromsø kommune, Tromså bilde 087».....	55
Figur 17: av Digitalt Museum.....	56
Figur 18: NB. 1157. Tromsø Amt, Fjeld-Lapper. Tabell: Metadata til fotografi 1157.	56
Figur 19: Digitalt Museum. (Norsk folkemuseum). Metadata: Axel Lindahl samer gamle..	57
Figur 20: Digitalt Museum. (Norsk folkemuseum). Metadata. Nils Henriksson Omma. Skjermdump (27.04.2024).	58

1 Innledning

I denne masteroppgaven i kulturminneforvaltning skal jeg undersøke hvordan digitalisering har påvirket fotoregistrering og metadatahåndtering i arkiv, bibliotek og museum. Min motivasjon for valg av tema, kommer fra egen erfaring med en omfattende fotosamling fra 2. verdenskrig.

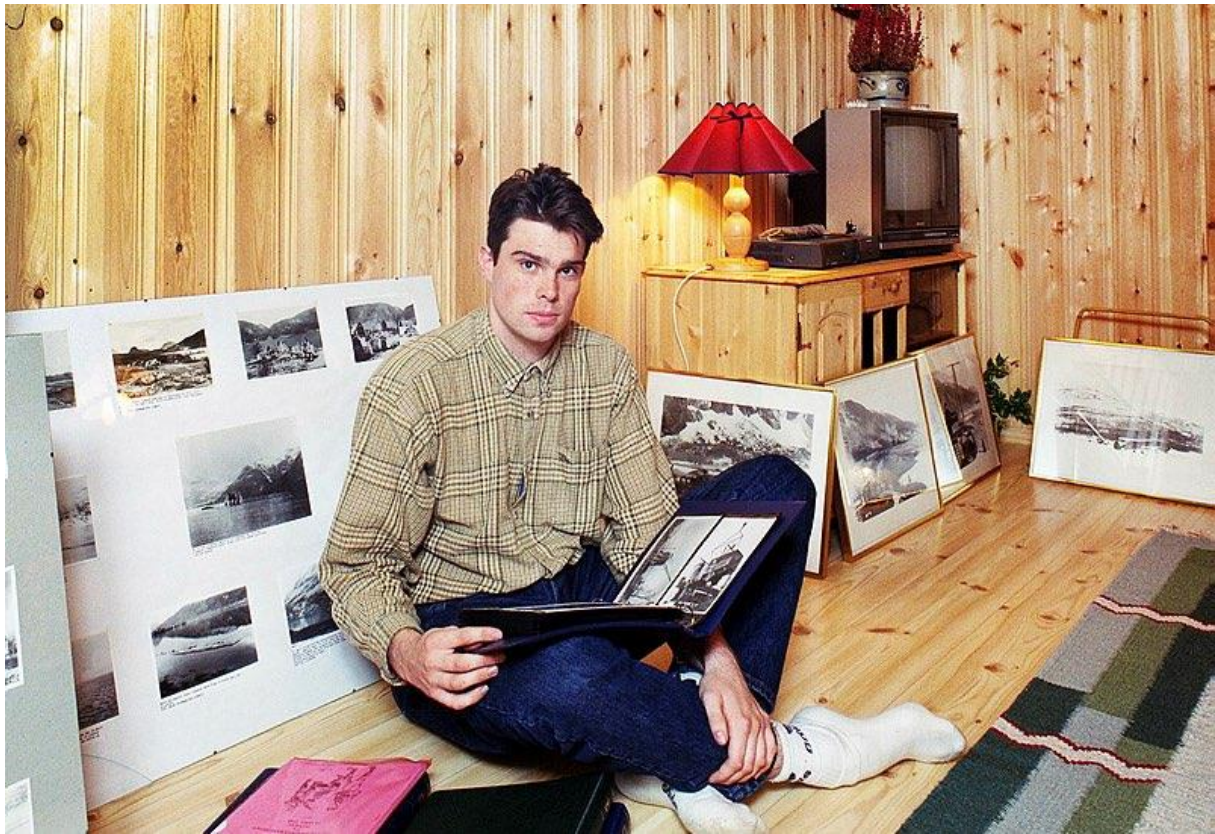
Interessen for å bevare krigshistoriske fotografier startet da jeg gikk sisteåret på barneskolen. Der hadde vi blant undervisning om temaet krigshistorie 1940-45. Under en skoleoppgave skulle jeg finne ut mer om krigshistorien i mitt nærområde. Jeg spurte naboen min, som hadde vært soldat under krigen, om han hadde fotografier til en skoleoppgave, og det var slik jeg begynte å interessere meg for å ta vare på disse fotografiene.

Den videre innsamlingsprosessen av fotografier ble gjort ved å kontakte bekjente som hadde fotografier fra krigen. Noen av disse bildene fikk jeg beholde, men de andre måtte jeg avfotografere. På den tiden, da jeg var 14 - 15 år gammel, var dette en kostbar prosess, da hvert bilde i størrelse 13×18 cm kostet 80 kr i 1986.

Fremgangsmåten innebar å gå til en fotograf, som deretter fotograferte et bilde med sitt eget kamera og fremkalte filmen. Til slutt fikk jeg en reproduksjon av det originale fotografiet. Derfor ble det til at jeg valgte noen fotografier som jeg ville ta vare på, for å redusere kostnadene. Noen år senere, fikk jeg lånt fremkallingsutstyr og kunne gjøre fremkallingen selv, med å avfotografere og fremkalle fotografiene. Dette gjorde at jeg kunne ta vare på langt flere fotografier.

I 1988 kjøpte jeg hjemmedatamaskin Commodore Amiga A500, med tekstprogrammet WordPerfect 4.1. På den tiden var det ikke noe som het metadata i registreringen av fotografiene, så jeg førte inn emneord i tekstbehandlingsprogrammet, der kunne jeg systematisere stikkord, slik som når fotografiet var fotografert, sted, fotograf og historikk.

Skanning av fotografiene gikk sakte i begynnelsen. I 1991 kjøpte jeg noe som var banebrytende på den tiden - en håndskanner til Amiga. Ved å bruke en håndskanner kunne jeg lagre fotografiene digitalt. Det første lagringsmedium var disketter. Disse diskettene hadde begrensede lagringskapasitet og jeg fikk kun 4-5 fotografier på hver. Den høyeste oppløsning på de skannede fotografiene var 400 DPI i gråskala, som var bra på den tiden. De skannede fotografiene egnet seg ikke til utskrifter på grunn av dårlig oppløselighet, da en printer kunne bare skrive ut 300 DPI.

Figur 1: Tor Christian Jevanord fotografert av Ragnar H. Albertsen (18.09.1996). Skjermdump (29.02.2024) fra Fylkesfotoarkivet Interkommunalt arkiv for Møre og Romsdal.
<https://fylkesfotoarkivet.mrfylke.no/foto/preview.php?id=FAKd-0001.507158>

Ny teknologi og den raske utviklingen av nye produkter mot slutten av 1990-tallet, gjorde at jeg opplevde et imponerende fremskritt innen digitaliseringen av metadata og fotografier. Jeg byttet derfor ut min Amiga til en stasjonær PC. Denne nye datamaskinen kunne lagre fotografier direkte til en harddisk. Det kom også en ny skanner på markedet som kunne skanne inn fotografiene i høy oppløsning og brenne disse fotografiene på en CD-plate. Dette innebar at jeg kunne lagre og bevare langt flere fotografier enn tidligere med tilhørende data.

Den digitale fotobevaringen gav nye muligheter. Høsten 1996 hadde jeg besøk av fylkesfotoarkivet i Møre og Romsdal. Ragnar H. Albertsen hadde nylig blitt ansatt for å etablere et fylkesfotoarkiv og var på befaring i Rauma kommune for å kartlegge tilgjengelige fotografier og større fotosamlinger. Albertsen viste meg et fotokortsystem og hvordan jeg kunne registrere de ulike emneord om fotografiene på disse fotokortene.

Gjennom besøket av Albertsen, ser jeg tydelig at min lidenskap også var synlig i forvaltningen. Historiske fotografier på glassplater ble tatt vare på av lokalbefolkningen. Fylkesfotoarkivaren Ragnar H. Albertsen har uttalt: «Tenk på dem som i sin tid tok seg bryet

med å gjemme unna 70 sildekasser med tunge glassplater. Slepe dem rundt høyt og lavt i byen. Det må være en grunn til dette. Vi skjønner jo at de så det som viktig.»¹

Lokalbefolkningen som gjemte unna disse glassplatene, skjønte at de hadde en historisk verdi.

Denne oppgaven vil ta for seg hvordan fotografier, som glassplatene Albertsen beskrev, har en historie i seg selv. Det handler ikke bare om selve motivet på fotografiet, men også det originale materialet som fotografiet er festet til, i dette tilfellet er det glassplater. Fotografiene som var framstilt på disse glassplatene kan i dag studeres på digitale enheter som telefoner, datamaskiner og iPad. Før fotografiene har funnet fram til disse digitale enhetene har fotografiene blitt digitalisert og for at brukerne skal finne fotografiene igjen så må dem ha tilhørende metadata. For at flest mulig brukere skal få sett disse fotografiene fra arkivene, har styresmakter besluttet at samlingene skal være digitale:

Visjonen for regjeringens IKT-politikk på kulturfeltet er å gjøre mest mulig av samlingene i våre arkiv, bibliotek og museer tilgjengelige for flest mulig ved fremtidsrettet bruk av IK-teknologiske løsninger. Samlingene skal være søkbare og tilgjengelige på tvers av hele ABM-feltet.²

Regjeringens IKT-politikk er at alt skal gjøres tilgjengelig, ved bruk av ny digital teknologi, og samlingene må ha gode søkbare metadata om man skal gjøre dem tilgjengelig for brukerne.

I dag er det ofte et mål om rask digitalisering innenfor flere felt. Henrik G. Bastiansen savner en offentlig debatt om digitalisering av kulturarven i boka *Når fortiden blir digital. Medier, kilder og historier i digitaliseringens tid*.³ I et intervju om boka stiller Bastiansen sentrale spørsmål om hvordan vi tar vare på kulturarven i digitaliseringens tid. Han sier blant annet: «Nasjonalbiblioteket har snart i 20 år jobba med mål om å digitalisere alt som har blitt gitt ut i Noreg.»⁴ Bastiansen savner et «utanfrå-perspektiv» i dette arbeidet. «Sett på spissen: **Dei tuklar teknologisk med kulturarven vår utan at nokon stiller spørsmål ved det.**»⁵

Digitaliseringen påvirker retningslinjene for hvordan kulturarven blir bevart og formidlet.

For å bli med i den offentlige debatten, setter jeg søkelys på arkiv, bibliotek, museum altså ABM- sektorens, digitalisering av fotoarven. I oppgaven skal jeg derfor undersøke: *Hvordan*

¹ Halvorsen 2021: 23

²Meld. St 24 (2008-2009): 9

³ Bastiansen 2023: 1

⁴ Sommerset 2023

⁵ Sommerset 2023 (Min utheving).

har digitalisering påvirket fotoregistrering og metadatahåndtering i arkiv, bibliotek og museum fra 1990-tallet til i dag? For å gå i dybden har jeg følgende underspørsmål:

1. Hva er analog fotoregistrering?
2. Hvilke innvirkninger har ulike dataprogrammer og maskinvare, hatt på overføringen av metadata?
3. Hvordan har digitaliseringen forbedret søkbarheten og gjenfinningen av fotomaterialet?
4. Hvilke etiske utfordringer har oppstått av økt digitalisering og metadataoverføringer?

Det er disse fire underspørsmålene og hovedproblemstillingen som utgjør forskningen til denne oppgaven. For å besvare spørsmålene vil jeg ta utgangspunkt i tidligere forskning og teorier innenfor feltet, der bøker, rapportert og tidsskrift har blitt funnet ved å bruke Nasjonalbibliotekets N-gram-leser, som jeg også vil beskrive bruken av i metodekapittelet.

Det teoretiske materialet innenfor fotobevaringen er omfattende og bygger på tidligere forskning av sentrale personer innenfor fagfeltet. En av disse var fothistoriker Roger Erlandsen, som var en markant skikkelse i fotobeveringsarbeidet fra 1980 til 2000-tallet. Han var aktiv i over 30 år, og et søk i Nasjonalbiblioteket viser at det er 224 bøker og 246 artikler i tidsskrift som er knyttet til hans navn. Jeg nevner noe av Erlandsens materiale, som jeg har benyttet meg av i innenfor temaet som omhandler historien til fotografiet, overgangen fra analogt til digital fotoregistrering. Et par av disse bøkene er: *Videoplateteknologi i humanistiske fag* (1987) og *Fotobeveringsboka: veiledning i sikring, registrering og teknisk behandling av eldre fotografi»* (1988). Erlandsens engasjement innen fotobevaringen i Norge har bidratt løfte fram viktige temaer i fotobevaringen.

I oppgaven har jeg også benyttet meg av nyere forskning om digitalisering. En viktig kilde er Henrik G. Bastiansens bok *Når fortiden blir digital. Medier, kilder og historier i digitaliseringens tid* (2023). Bastiansen setter søkelys på digitalisering av analoge historiske kilder og hva det betyr når store mengder av vår kulturarv digitaliseres. Jeg har også sett nærmere på forskning rundt masse digitalisering og har brukt en artikkel fra Hulda Brastad Bernhardt og Per Olav Torgnesskar, fra Museene i Akershus, om *Fotodigitalisering: Kart versus terreng*, som var publisert i *Museum* nr. 2 2023. I artikkelen drøftes massedigitalisering i ABM-sektoren, om alle fotografier bør digitaliseres, eller om det skal settes lavere krav på antall fotografier som bør digitaliseres.

1.1 Teori

I denne delen av oppgaven vil jeg gjøre rede for relevante begreper, med hovedvekt på metadata, fotoregistrering og digitalisering. De digitale tjenestene vi bruker i dag er bygget opp av enkle eller kompliserte datasystemer. Metadataene legges inn i et katalogsystem. Et slikt katalogsystem er laget for å inneholde all nødvendig informasjonen som trengs for å forstå og finne fram i de digitaliserte dokumentene.⁶ Det er beskrivelser av registrerte fotografier, som utgjør det som omtales som metadata. Disse dataene kan si noe om tid, sted, fotograf, historikken og hvem som er på fotografiet. Når emneordene er registrert inn i et dataprogram, kan vi via enkle søk etter metadata finne fotografiet som er digitalisert. Uten beskrivende metadata vil det bli vanskelig å finne igjen fotografiene:

Without the metadata, it becomes difficult to put the document in its right context and problematic to use it in research as a source of information about the past. Indeed, without proper metadata it is impossible to confirm the authenticity of the primary source.⁷

Metadataene er sentrale i arkiv, ikke bare til å finne igjen fotografiene, men til å si noe primærkilden til det som er digitalisert. På 1980- og 90-tallet ble det som vi nå kaller metadata ofte omtalt som ord og emneord. Derfor vil disse ordene i oppgaven brukes i den samme kronologien.

Fotoregistrering handler om å ta vare på både fotografiet, men også kunnskapen vi har om fotografiet. Av den grunn starter registrering av fotografier med innhenting av informasjon om selve bildet, eller om hele fotografisamlingen. Deretter fører man disse opplysningene inn på et fotokort, eller inn i et dataregister: «Ved registrering får bildene sin identitet eller motsvarighet i ord.»⁸ Disse registreringene er med på å skape kilder. Ved å hente inn informasjon om fotografiene skaper vi et nytt kildemateriale. Hvis fotografiene mangler opplysninger eller «innholdsdata» og dermed ikke er søkbare, har de heller ikke noe verdi for publikum, da er de «døde analoge fotografier» som har blitt til «døde data».⁹

En kilde som forteller noe uten ord, får ord i registreringsprosessen, og dette bidrar det med kunnskapen om fotografiene. Imidlertid må det som registreres være riktig. Ifølge Førstearkivar Lisbet Risa i Statsarkivet i Stavanger, så stiller registreringen krav til faglighet:

Fotoregistrering er ikkje kvarmanns hobby. Registreringa av fotomaterialet danner grunnlaget for all framtidig bruk av fotoarkivet. Derfor er dette arbeidet viktig. Kanskje set eg for strenge krav til registreringsarbeidet. Eg har erfart frå Hå og frå

⁶ Hove & Bridle 2017: 134

⁷ Hove & Bridle 2017: 134

⁸ Boe 1980: 46

⁹ Bernhardt & Torgnesskar 2023: 47

andre kommunar i Rogaland at dette arbeidet ofte ikkje vert utført på ein fagleg forsvarleg måte¹⁰

De som registrerer fotografiene trenger en form for kompetanse, slik at fotografiene ikke blir borte i arkivene og at fotografiene får nytt liv med riktige historier og kan fortelle oss noe om fotografiet.

Ny teknologi på slutten av forrige århundre endrer fotoregistreringen. På 1980-tallet begynte offentlige administratorer å bruke EDB (Elektronisk Data Behandling), som var et vanlig begrep på 80-tallet, til å skape elektroniske registreringer.¹¹ Disse registreringene er av opprinnelig analogt materiale, og disse blir digitalisert inn i arkivet. I denne oppgaven er det registrering over fotografier og tilhørende databaser med tekstfiler, som er sentralt å finne igjen i det digitale arkivet. Det er altså først å fremst snakk om digitalisering av materiale som opprinnelig var analogt.

Digitalisering handler om å transformere eller konvertere data som opprinnelig var håndskrevet eller maskinskrevet på papir til digital informasjon.¹² Denne transformasjonen resulterer i at analoge kilder blir gjenskapt i en ny form: «I utgangspunktet er digitalisering en samlebetegnelse for overgangen fra analoge, mekaniske og papir- baserte løysningar, prosesser og system, til elektroniske og digitale løysningar».¹³ Digital informasjon kan deretter brukes til å søke etter spesifikke emneord, som gjør det enklere å finne informasjon, når man søker etter fotografier og gjenfinne disse i arkivet. Det er disse emneordene som utgjør metadataen i søkingen.

Metadata er ikke bare historisk kilde til fotografiet, men også hva som skjer i selve prosessen i digitaliseringen «Metadata er en svært viktig del av fotobevaring. Metadata kan være teknisk, der kamera, utstyr, bildebehandlinger og innstillinger blir skrevet automatisk inn i bildefila.»¹⁴ Dette sier noe om kvaliteten på skanningen og hvilke metoder som ble brukt til overføring av det analoge fotografiet til det digitale fotografiet.

¹⁰ Erlandsen 1992: 111

¹¹ Hove & Bridle 2017: 133

¹² Hove & Bridle 2017: 133

¹³ Riksrevisjonen 2018: 12

¹⁴ Informant1, personlig kommunikasjon, 2024

1.2 Metode

I metodekapittelet vil jeg forklare hvilke metoder jeg har brukt for å kunne analysere og belyse problemstillingen: «Hvordan har digitalisering påvirket fotoregistrering og metadatahåndtering i arkiv, bibliotek og museum fra 1990-tallet til i dag?». Jeg deler inn de ulike metodene i separate deler. Mine metoder er først og fremst kvalitative og inkluderer intervjuer, innholdsanalyse av dokumenter og casestudier. Ifølge Aksel Tjora er metodevalgene man bruker, skal reflektere over det man ønsker å utforske.¹⁵ Jeg har også benyttet kvantitative metode, ved å samle inn statistikk. Innsamling av tallmateriale vil kunne gi et bilde av omfang.¹⁶ Forskningsprosjektet er meldt inn og godkjent av Kunnskapssektorens tjenesteleverandør, tidligere Norsk senter for forskningsdata (NSD).

1.2.1 Kvalitative intervjuer

Mange av erfaringene med digitalisering i ABM-sektoren har pågått i det daglige arbeidet til ansatte, i ulike stillinger, og har i liten grad nedfelt seg i skriftlige kilder. For å få innblikk i disse erfaringene har jeg derfor gjennomført intervjuer med ansatte i sektoren. I løpet av prosjektperioden har jeg utført intervjuer via Teams og via skriftlige e-postintervjuer. Dette bidro til å få et innblikk i arkiv, bibliotek, museum sine erfaringer innenfor digitalisering, fotoregistrering og metadatahåndtering. Formålet med å bruke kvalitative forskningsintervjuer var å hente ut ny empiri fra fagpersoner, som har innsikt og kunnskap om fotoregistrering i ABM-forvaltningen.

Etter å ha deltatt på Landskonferansen i foto den 1. november 2023, hvor temaet var fotobevaring og etikk, fikk jeg et overblikk over fotobevaringsmiljøet i Norge og knyttet verdifulle kontakter. Landskonferansen i foto dannet et godt grunnlag for å identifisere hvem jeg ønsket å intervjuer.

For å få innsikt i hvordan de i ABM-forvaltningen arbeider med fotobevaringen, var det nødvendig å intervjuer både større, sentrale aktører og mindre aktører innenfor sektoren. Jeg sørget også for en geografisk spredning i Norge, for å få et helhetlig bilde og for å sikre representativitet i forskningen.

Gjennomføringen av kvalitative intervjuer ble foretatt i perioden januar – mars, 2024.

Målsetningen var å intervjuer 10 personer, som arbeider, eller som har arbeidet med bevaring

¹⁵ Tjora 2021: 19

¹⁶ Rosenbaum 2023: 14

av fotografisk materiale i ABM-forvaltningen. Jeg sendte ut 14 henvendelser på e-post og fikk til slutt svar fra 11 aktører, hvorav en måtte dessverre trekke seg på grunn av sykdom. Tre aktører svarte ikke på henvendelsen, slik at jeg endte opp med 10 respondenter, noe som var i tråd med det jeg hadde sett for meg på forhånd. Disse fikk tilsendt samtykkeskjema for intervjuet og intervju spørsmål på e-post.

Det var vanskelig å finne en tid til gjennomføring av intervjuene som passet for alle. Derfor ble løsningen å kombinere e-postintervjuer og dybdeintervju gjennom Teams, for å tilpasse meg tidsplanen jeg hadde satt for intervjuene.

Kombinasjonen av å bruke e-postintervjuer og intervju gjennom Teams, viste seg å være hensiktsmessig, da e-postintervjuene ga gjennomtenkte svar på spørsmålene skriftlig. Det å bruke Teams-intervju ga en annen tilnærming til spørsmålene som jeg stilte, ettersom alle hadde fått sett spørsmålene, kunne de reflektere på forhånd og var forberedt til samtalen. Det som overasket meg med Teams-intervjuene var at informantene også ville snakke om andre relevante spørsmål innen fotoforvaltningen. På denne måten fikk jeg fyldigere beskrivelser og mer detaljert kunnskap om ABM-forvaltningen. En av fordelene med Teams-intervju var at jeg kunne stille oppfølgings spørsmål der det passet inn. Jeg fant det også hensiktsmessig å la informantene snakke mest mulig, uten avbrytelser, for å få så mye informasjon som mulig.

Noen av informantene ønsket å bli omtalt i oppgaven, mens andre ønsket å bli anonymisert. Dette gjorde at jeg måtte overveie om jeg skulle anonymisere noen av informantene, eller alle som jeg hadde intervjuet i ABM-sektoren. I og med at identiteten til informantene ikke er sentralt for oppgaven, men heller erfaringer fra sektoren, valgte jeg å anonymisere alle. De intervjuede blir presentert som informanter fra en til åtte. Ettersom jeg intervjuet 10 personer er det noen i ABM-forvaltningen som har flere informanter på samme sted. Intervjuene ga gjennomtenkte svar, som danner grunnlaget for diskusjon av funn i oppgaven.

1.2.2 Casestudier

For å forstå ulike påvirkninger i fotoregistrering, digitalisering og metadatahåndtering i ABM-sektoren, har jeg også benyttet tre casestudier. I dette tilfellet er det en undersøkelse av fotobevaringsprosjektet i Hå, fotobevaring i Rauma og hvilke metadata de samiske fotografiene av Axel Lindal har fått på de digitale plattformene. Casestudiene, eller en «case

(kasus) er tydelig avgrenset i tid, sted og omfang i aktiviteter.»¹⁷ Denne forskningsmetoden innebærer en analyse for å forstå oppgavens tematikk i dybden.

1.2.3 Deskriptiv statistikk

For å utforske antall registrerte fotografier i ABM-sektoren, har jeg videre brukt deskriptiv statistikk som metode:

Deskriptiv statistikk kjennetegnes ved å kunne beskrive data og fordelinger uten å liste opp hele datasett. Man kan si at deskriptiv statistikk er en slags populærvitenskapelig metode, som gir et fort overblikk over datasettets fordelinger. Det kan sammenlignes med et resymé av en bok. Den godedeskriptive statistikken bidrar til et kortfattet men samtidig klargjørende bilde av en måling.¹⁸

Metoden ble brukt til å beskrive data fra totalt registrerte fotografier i to perioder, 2020 og 2022. Samme metode ble brukt ved å se på massedigitalisering, ved å søke i søkefeltene med metadata som jeg ønsker å søke på i de digitale plattformer, som Nasjonalbiblioteket og Digitalt Museum. På denne måten kunne jeg finne statistikk på antall fotografier med samme metadata.

¹⁷ Lyngstadås & Hagen 2024: 52

¹⁸ Rosenbaum 2023: 17

1.2.4 Innholdsanalyse

Figur 2: Diagrammer etter søk på emneordene «fotoregistrering» og «fotobevaring» i Nasjonalbibliotekets IT-verktøy N-gram.

Nasjonalbibliotekets N-gram-leser er et verktøy for å finne relevante dokumenter innen fotoregistrering, fotobevaring, digitalisering og metadata. Det fungerer på følgende måte: «Verktøyets algoritme søker så i bibliotekets samling med digitalisert tekst, finner de etterspurte dataene, analyserer dem og fremstiller resultatet i form av diagram.»¹⁹ Formålet med den kvalitative innholdsanalysen er å få en oversikt over tekstmaterialet som inneholder ordene jeg søker etter, altså emneord (metadata). Ved å analysere teksten på denne måten, kan jeg fastslå hvilke tidsperioder ordene var relevant og i bruk. Kvalitativ innholdsanalyse ved hjelp av N-gram er en måte å utforske mer enn antall treff i et søk. I dette tilfellet sier det noe om perioden fotoregistreringen og fotobevaringen var aktuelt. Imidlertid må man i forskning være kildekritisk til en slik innhenting av data ved hjelp av N-gram, da dette er i utgangspunktet over kilder som er digitalisert ved Nasjonalbiblioteket, men på en annen side gir det utgangspunkt for videre dokumentanalyse.

¹⁹ Bastiansen 2023: 173

1.2.5 Dokumentanalyse

For å kartlegge den analoge fotoregistreringen til digitalisering av fotografier i Norge, som er relativt nytt fenomen historisk sett, har jeg sett på en rekke dokumenter. Disse inkluderer blant annet kilder publisert av Sekretariatet for fotoregistrering SFFR, som ga ut *Nytt om fotobevaring* - et sentralt tidsskrift om fotobevaringen på 1980 og 1990 tallet.²⁰ En sentral person i SFFR var Roger Erlandsen. Jeg har brukt flere kilder fra hans store register innen litteratur om fotobevaring som han har publisert. I tidsskriftet *Veiledning i innsamling, registrering og arkivering av eldre fotografier*.²¹ har jeg brukt til å se på et av underspørsmålene mine: Hva er analog registrering? Innen digitaliseringen, har jeg undersøkt forskningsboken til professor og mediehistoriker Henrik Grue Bastiansen, *Når fortiden blir digital. Medier, kilder og historier i digitaliseringens tid*.²² For å belyse politiske føringer har St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving* (abm-meldingen)²³ og St.meld. nr. 24 (2008-2009) *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*²⁴. Stortingsmeldingene er blitt brukt som grunnlag for å se på hvilke politiske føringer som var innført.

1.3 Oppbygningen av oppgaven

Oppgaven er bygget opp kronologisk, og vil derfor eksempelvis bruke termologi som var vanlig på 1980-tallet. Termologien er tidligere beskrevet i teorikapittelet.

I oppgavens kapittel 2 – 4 har jeg forsket på overgangen fra analogt til digitalt - gjennom tre hovedlinjer. Den første er fra perioden 1969-1984, der temaet er fotografiets historiske betydning som kilde. Den neste er fra perioden 1985-2000, som er en overgangsperiode fra analogt til innføring av digital fotoregistrering. Den siste hovedlinjen er fra millenniumskiftet og på vei til massedigitalisering 2000-2024. Noen sentrale nedslag er overgangen fra analog til digitalisering, fotobevaring i en liten kommune og ABM-sektoren massedigitalisering av fotografier.

²⁰ Erlandsen 1992: 48

²¹ Boe 1980

²² Bastiansen 2023

²³ Meld. St. 22 (1999-2000)

²⁴ Meld. St. 24 (2008-2009)

2 Fra analogt til digitalt: Oppdagelsen av fotografiet som historisk kilde

I dette kapittelet presenteres fotoregistrering fra perioden 1969 til 1984. Jeg tar samtidig med noe historikk, fra fotografiets begynnelse i 1826, til den tidligste fasen av fotobevaringen. Ved å følge den tidlige prosessen med registreringsarbeidet, får man en forståelse av grunnarbeidet som ble lagt ned av de første initiativtakerne til bevaring av fotografisk materiale.

Jeg har undersøkt hvilke registreringsverktøy som ble brukt for å gjenfinne fotografier, fra den analoge registreringen, til starten av digitaliseringen. Videre har jeg sett på forvaltningen av fotobevaringen, der Norsk kulturråd spilte en rolle for fotoregistreringen og en liten kommune deltok i de første registreringsprosjektene. Dette gir et dyptgående innblikk i historikken til den digitale fotoregistreringen.

2.1 Fototeknologi

Mennesker har på mange måter alltid vært interessert i å gjengi verden rundt seg. I fra de tidligste tider brukte de helleristninger og hulemaleri for å avbilde viktige hendelser. På starten av 1800-tallet ble det oppfunnet revolusjonerende fototeknologi. I perioden 1835-1837 presenterte franskmannen Louis Jacques Mandé Daguerre en bildeteknologi, som senere ble kjent som daguerreotypi, mens Joseph Nicéphore Niépce hadde allerede i 1826 skapte et bilde ved å bruke en lysfølsom asfalthinne på en metallplate.²⁵ Denne moderne teknologien kunne fange øyeblikket på en helt ny måte gjennom fotografier, sammenlignet med det som tidligere ble beskrevet med ord, tegninger og malerier. Pål Hermansen beskrev datidens nye teknologi som magisk:

FOTOGRAFI ER MAGI, fotografen er en magiker. Knappt noen oppfinnelse i moderne tid har spilt større rolle for vitenskap, industri og sosialt liv enn resultatene av eksperimentene til Niépce, Daguerre, Fox Talbot - og en skare andre glemte og glemte pionérer. Fotografien tillater oss å fryse og beholde tidsfragmenter som ellers ville passert forbi som vannmolekyler i en vilter elv. Fotografien gjør det mulig for oss å redde, bevare og sikre minner fra livet vårt og våre omgivelser, ja, hele historien.²⁶

Det franske vitenskapsakademiet kunngjorde oppdagelsen i 1839, og dette året blir sett på som begynnelsen på fotografiets tidsalder. Samtidig som Daguerre og Niépce

²⁵ Norsk kulturråd 1976: 9

²⁶ Hermansen 2016: 16

eksperimenterte, utforsket også nordmannen Thøger Winther med å utvikle fotografiske avbildningsteknikker.²⁷ Disse pionerene markerte en avgjørende tid for fotografiteknologi.

Fotografiets endrede muligheter handlet om å kunne fange det man oppfatter som et glimt av virkeligheten. I innledningen til den første boken om fotografi i Norge, utgitt i 1845, beskrev Winther nøyaktigheten til fotografier, hvor han blant annet hevdet at malerkunstneren klarte kun å etterligne motivet i sitt eget maleri, og at det er øyeblikket fotografiet blir tatt, som bevarer og formidler et nedslag i historien.²⁸ Fotografiet kunne derfor være et viktig historisk dokumentasjonsmateriale for ettertiden.

2.2 Fotografiet som historisk kilde og tidlige initiativ til bevaring

Figur 3: Fra Åndalsnes Avis (15.03.2024)

Da jeg gjorde forskningsarbeidet til denne oppgaven, søkte jeg i Nasjonalbibliotekets fotoarkiver og der dukket noen av de første fotografiene fra Romsdalen opp. Disse fotografiene forteller en historie om en reise Edward Backhouse gjorde i 1869, hvor fotografiene gir et innblikk i starten av turisttrafikken i Norge og representerer noen av de eldste fotografiske øyeblikkene fra Romsdalen.²⁹ Fotografiene er en historisk kilde og forteller noe om fortiden. Det sentrale i oppgaven er hvordan disse, og andre fotografier er

²⁷ Norsk kulturråd 1976: 9

²⁸ Winther 1845: 9

²⁹ Åndalsnes Avis 2024: 18

registrert, og hvordan finne disse igjen i arkivene. Det tok imidlertid litt tid før man i Norge ble klar over dette potensialet.

Rett etter frigjøringen av Norge (1945), ble det publisert en del bøker med fotografisk materiale og det var ikke lett å finne igjen disse fotografiene i arkivene. Et eksempel finner man i boken *Norge under Haakon VII.*³⁰ Der skrev Odd Hølaas i forordet om viktigheten av å ta vare på fotografier:

Da jeg spurte etter et bestemt arkiv, svarte eieren: «Jo, jeg skal si Dem, hvor det er blitt av. Det ligger midt i Bunnefjorden», og det svaret var ikke enestående. Måtte dette arbeid - også ved sine mangler - vekke forståelsen for at vi trenger et sentralarkiv for fotografiske kulturdokumenter!³¹

Sitatet fra Hølaas viser på den ene siden at søkelys på fotomaterialet ikke nødvendigvis ble ansett som bevaringsverdig historisk materiale. Samtidig viser uttalelsen hans at det var et ønske om mer systematisk bevaring.

2.3 Initiativ til bevaring

Fotobevaringen har endret seg over tid på grunn av enkeltpersoner og ulike initiativ. Dette kan følges i en historisk tidslinje, der ulike tilfeldige initiativtagere bidro til bevaring og registrering av fotografisk materiale. En av de første organiserte landsomfattende arbeid kan spores tilbake til et forsøk i 1928, som senere resulterte i opprettelsen av en ikonografisk kommisjon i 1932.³² Et av resultatene av kommisjonens arbeid var etableringen av en samling av portrettfotografier, som markerer begynnelsen av det som senere skulle utvikle seg til Norsk Portrettarkiv.³³ Den tidlige innsatsen for fotobevaring i Norge viser at slike registreringer har hatt en stor betydning, i dette tilfellet for norsk portrettfotografi.

Det neste større utviklingssteget fant sted etter andre verdenskrig. I 1953 publiserte Riksantikvariatet, ved Arne Nygaard Nilsen, boken *Redd fotografiene*.³⁴ Denne publikasjonen inneholdt lister over hvor de viktigste fotosamlingene i Norge var lokalisert, for å skape bevissthet om hvor fotografisk materiale var bevart og hvilke arkiver man kunne donere fotografier til. En sentral aktør på lista var Norsk Folkemuseum på Bygdøy. Der var interessen stor for fotografier som dokumenterte «norsk håndverk, folkekunst og folkeliv, byggeskikk, interiører fra by og land, møbler og annet innbo, ovner, musikkinstrumenter,

³⁰ Hølaas 1945

³¹ Hølaas 1945: 6

³² Boe 1980: 3

³³ Boe 1980: 3

³⁴ Nilsen 1953

folkedrakter, arbeidsliv, redskaper, landbruk, samisk kultur og utenlandsk folkekunst.»³⁵ Dette bidro til å styrke engasjementet rundt temaet fotobevaring i Norge. *Redd fotografiene* var et nyttig verktøy for å få en viss oversikt over hvor fotografiene var samlet.

Fotografier i norske hjem ble samlet inn og fikk historisk betydning. I anledning av Norges Fotografforbundet sitt 75-års jubileum i 1969, utalte Jac Brun i Norges Fotografforbund i en pressemelding: «Vi vet at det rundt i norske hjem finnes tusenvis av fotografier, som når de blir registrert og behandlet på den rette måte, har stor historisk og kulturell verdi.»³⁶ Denne uttalelsen understreker Fotografforbundets anerkjennelse av den betydelige historiske og kulturelle verdien i fotografiene som ligger i norske hjem. For å vise verdien av disse fotografiene arrangert Norges Fotografforbund en innsamling av fotografisk materiale fra hele landet, som resulterte i boken *Norsk familiealbum* og en utstilling for å markere sitt 75-års jubileum.³⁷ Gjennom innsamlingen, samt bruk av disse fotografiene, bidro det til å synliggjøre fotografiens kulturelle verdi.

Visningen av de private bildene i form av en utstilling og bok, skapte engasjement om fotografiets historie i Norge. Kulturrådets daværende leder, Leif Wilhelmsen, uttrykte følgende om utstillingen: «Jeg forstår at Norges Fotografforbund har laget denne utstillingen for å vekke myndighetenes forståelse for verdien av de gamle fotografiene, og jeg kan forsikre; Norsk kulturråd er blitt vekket.»³⁸ Fotografiens historiske utvikling ble synliggjort, etter å ha mottatt en bevilgning på 35.000 kroner fra Kulturrådet. Norges Fotografforbund hadde et håp om at dette ville markere begynnelsen på et Statsarkiv for fotobevaring i Norge.³⁹ Betydningen av offentlig støtte, gjennom bevilgningen fra Kulturrådet, er med på å anerkjenne Norges Fotografforbund, og bidro til å kunne realisere slike utstillinger samt styrket arbeidet med å bygge et nasjonalt fotoarkiv.

Museumsfotograf Bergljot Sinding, ved Norsk Folkemuseum, var en sentral person i innsamlingen og registrering av disse fotografiene. Sinding representerte Norges Fotografforbund og samarbeidet med Norsk Kulturråd. I 1970 ble det tydelig hvor mange fotografier som sto i fare for å forsvinne, og mye var allerede gått tapt.⁴⁰ I et intervju med Østlandets Blad kommenterte Sinding «at for bare fem år siden ble Statsarkivet på Hamar tilbudt et arkiv på over 50 000 plater som gikk langt tilbake i forrige århundre, men

³⁵ Nilsen 1953: 7

³⁶ Brun 1969: 2

³⁷ Norsk Kulturråd 1976: 20

³⁸ Erlandsen 1992: 69

³⁹ Norsk Kulturråd 1976: 7

⁴⁰ Norsk Kulturråd 1976: 7-8

Statsarkivet var ikke interessert»⁴¹ I samme intervju uttalte Sinding også at: «planene som Norges Fotografforbund og mange andre interesserte mennesker hadde om å etablere et norsk fotoarkiv eller museum, burde realiseres så snart som mulig for å kunne redde det som fortsatt kunne reddes i siste liten».⁴² Foreløpig så man ikke den helt store verdien av fotografiene, ettersom statsarkivet på Hamar sa nei til å ta imot en større samling av fotografier. På en annen side så Sinding det store behovet for å bevare historiske fotografier, slik at de ikke skulle gå tapt for ettertiden.

2.4 Sekretariatet for fotoregistrering etableres

I 1971 var landets fylkeskonservatorer og en rekke representanter innen fotografi samlet på den såkalte Lysebu-konferansen i Oslo, for å drøfte hva som burde gjøres for å bevare de gamle fotografisamlingene rundt om i landet.⁴³ Dette forslaget presenterte retningslinjer for hvordan man kunne utføre registreringen. I 1972 nedsatte Norsk Kulturråd et utvalg (Fotoutvalget), for å registrere og bevare gamle fotografier.⁴⁴ Der fikk utvalget mandat til å jobbe med forslag til hvordan arkivere og registrere gamle fotografier, hvordan disse fotografiene kunne organiseres på en faglig måte, både hos lokale, regionale og nasjonale instanser. Utvalget skulle utvikle et standardisert registreringsmaterieell som kunne brukes over hele landet. De skulle komme med forslag til et felles system for arkivering og løsninger for de tekniske kravene for å ta vare på fotografiene. Avslutningsvis skulle utvalget være en faglig resurs på det lokale plan.⁴⁵

Disse forslagene skulle være med på å berge de kulturhistoriske fotografier og hvordan dem skulle bevares og registreres for ettertiden. Et av resultatene fra dette arbeidet resulterte i et enkelt katalogiseringssystem for fotografier⁴⁶ (fotokortet), som jeg senere kommer tilbake til i oppgaven.

I 1976 oppretter Norsk kulturråd sekretariatet for fotoregistrering som det sentrale koordinerende enheten for fotobevaringsarbeidet i Norge.⁴⁷ Etableringen av Sekretariatet for fotoregistrering var et viktig bidrag for det videre arbeid med fotobevaringen.

⁴¹ Østlandets Blad 1970: 5

⁴² Østlandets Blad 1970: 5

⁴³ Norsk Kulturråd 1976: 57

⁴⁴ Norsk Kulturråd 1976: 2

⁴⁵ Norsk Kulturråd 1976: 2

⁴⁶ Norsk Kulturråd 1976: 35

⁴⁷ Norsk Kulturråd 1976: 69

Figur 4: Fra Aftenposten (10.12.1997)

I 1977 ble en Kulturhistorisk redningsaksjon lansert av Norsk kulturråd. Bergingsaksjonen gikk ut på å bevare og registrere fotografier. I Aftenposten temanummer «Foto Film», fra lørdag 10. september 1977, blir Norsk Kulturråds bergingsaksjon diskutert, og der fremgår det at Sekretariatet for Fotoregistrering, ledet av Liv Holme Bøe og kulturrådet, hadde fått tildelt 400 000 kroner til prosjektet.⁴⁸ Målet med denne prøveordningen var klart formulert i ulike punkter å øke interessen for fotobevaring ved å informere betydningen av å bevare fotografisk materiale. Det ser ut til at dette ble gjort for å spre kunnskap om verdien av fotografisk materiale og betydningen av fotobevaring.

Målene og strategien for å bevare fotomaterialet så også ut til å være avhengige av lokalsamfunnet for å nå målene. Sekretariatet presiserte imidlertid at det er en forutsetning var selve registreringsarbeidet måtte skje lokalt, men de kunne bistå med råd og veiledning, og at selve registreringsprosjektet måtte finansieres lokalt.⁴⁹ Med andre ord var det opp til lokale instanser og enkeltpersoner selv å ta ansvar for fotobevaringen.

Det var på begynnelsen av 1980-tallet stor lokal interesse for å bevare fotografier. I 1981 utarbeidet sekretariatet en oversikt over kommuner som deltok i fotobevaringsarbeidet, og

⁴⁸ Aftenposten 1977: 9

⁴⁹ Aftenposten 1977: 9

ifølge denne oversikten var hele 260 kommuner engasjert i arbeidet.⁵⁰ Lokale historielag, museer og biblioteker ledet innsamlingen, hvor størstedelen av innsamlingen og registreringsarbeidet ble utført av frivillige uten lønn.⁵¹ Dette viser at det var omfattende deltakelse og engasjementet på kommunenivå, for å bevare fotografier fra nærområdet. På en annen side er man helt avhengig av den frivillige innsatsen. Det vil si privat innsats i å formidle den fotografiske arven. Fotografen Leif Preus etablerte Preus Foto, som vokste til å bli et av landets største fotolaboratorier, og grunnla også Preus Fotomuseum.⁵² Museet ble åpnet i 1976 og var eid av Preus Foto, de fikk symbolsk økonomisk støtte fra Borre kommune. Ved åpningen inneholdt museet 50 000 fotografier og en omfattende samling litteratur om fotografier.⁵³ Gjennom privat og frivillig innsats av Preus var han med på å skape interesse og kunnskap om fotografier.

Den lokale organiseringen og engasjementet var imidlertid ikke uten utfordringer. En viktig utfordring var at det tidlige arbeidet med fotoregistrering var basert på et mangfold av frivillig initiativ. Det var mange tilnærminger og ingen hadde overordnet oversikt.⁵⁴ Dette innebar behov for strukturerte retningslinjer og frivillig innsats. Liv Hilde Boe, i sekretariatet for fotoregistrering, var derfor tidlig ute med å påpeke betydningen av strukturerte registreringer. I konferansen om «Gamle fotografi – korleis ta vare på dei?», utdypet hun hvordan bevaringsarbeidet knyttet til fotografier de siste 50 årene var basert på frivillig innsats i fotobevaringen.⁵⁵ Arbeidet hadde videre ofte vært drevet av enkeltmenneskers personlige interesse for fotografier, noe som har resultert i en tilfeldig tilnærming til fotobevaring.⁵⁶ Dette resulterte i et mangfold av tilnærminger, slik at fotobevaringen trengte retningslinjer i hva som skulle bevares.

Fotografiens betydning på 1980-tallet blir understreket i Kulturmelding St.meld.nr. 23 (1981-82), fremmet for Stortinget den 25. september 1981. Denne meldingen kan anses som et vendepunkt i bevaringen av fotografier. I meldingen ble på den ene siden potensiale til fotografiet slått fast. Samtidig ble også behovet for systematikk i registreringen fremhevet, og Sekretariatet for fotoregistrering fikk finansering for å gjennomføre dette arbeidet:

Gamle fotografi har stor verdi i dokumentasjonen av vår nære fortid. I 1977-80
finansierte Norsk kulturråd som ei forsøksordning Sekretariatet for

⁵⁰ Erlandsen 1990: 13

⁵¹ Erlandsen 1990: 13

⁵² Erlandsen 1992: 151

⁵³ Erlandsen 1992: 42

⁵⁴ Distriktshøgskolen 1981: 7

⁵⁵ Distriktshøgskolen 1981: 7

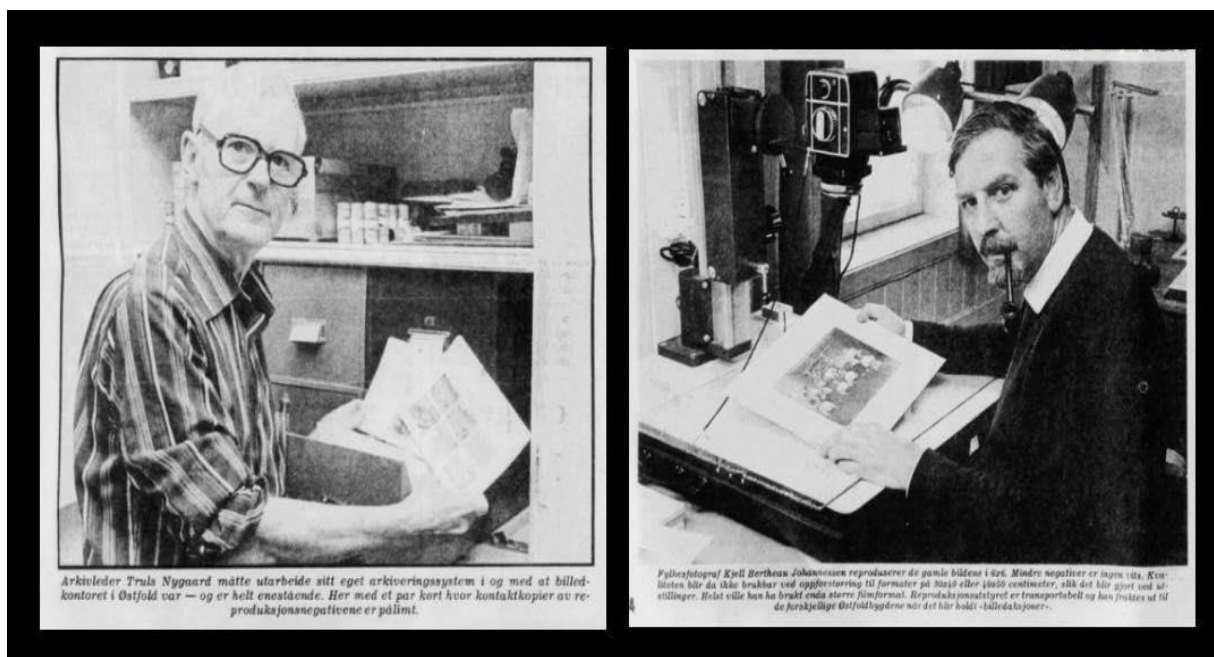
⁵⁶ Distriktshøgskolen 1981: 7

fotoregistrering som gir råd og rettleiing til ulike instansar når det gjeld vern og registrering av foto. Institusjonen skal ikkje sjølv oppbevare foto. Frå 1981 får Sekretariatet tilskott over statsbudsjettet.⁵⁷

Stortingsmeldingen fremhevet betydningen av å bevare fotografier. Sekretariatet og kulturrådet hadde tydelige målsetninger med prøveordningen av fotobevaringen.

Forvaltningen skulle ikke oppbevare fotografiene selv, men heller gi veiledning og råd.

Ved å søke i Nasjonalbibliotekets arkiver etter avisartikler med emneordet «fotoregistrering i 1978», har jeg kunnet observere en del av den entusiasmen som omgav fotoregistrering i Norge på lokalt plan, spesielt etter at Sekretariatet for fotoregistrering og Kulturrådet aktivt engasjerte seg med lokale bergingsaksjoner av fotografier.

Figur 5: Fra Gudbrandsdølen (14.10.1978)

Østfold var et pionerfylke innen bevaring av fotografier. De mistet mye fotomateriale under andre verdenskrig, inkludert fotoarkivet fra Fredrikstad, men fylket tok initiativ til bevaring. Dette inkluderte både avfotografering, registrering og system for håndtering av metadata. I avisen Gudbrandsdølen, datert lørdag 14. oktober 1978, kan man lese om hvordan Fylkeskommunen i Østfold hadde ledet an i arbeidet med fotobevaring i 10-11 år,⁵⁸ hvor de har samlet inn og registrert fotografier samt hatt utstyr for avfotografering. Dessverre hadde

⁵⁷Meld. St. 23 (1981-82): 141

⁵⁸Hosar 1978: 14

mange av fotografiene gått tapt før innsamlingen startet, inkludert et stort fotoarkiv fra Fredrikstad med glassplater som ble senket i fjorden.⁵⁹ Likevel var ikke arbeidet forgjeves.

Arbeidet til Østfold var på mange måter et pionerarbeid i norsk sammenheng. Arkivleder Truls Nygaard begynte med å studere hvordan dette ble gjort i Danmark, der Det kongelige bibliotek i København hadde et system basert på navn og ikke etter emne.⁶⁰ Dette arkivsystem var bygd opp med informasjon om fotografiene. Arkivsystemet ble en kilde til inspirasjon til senere norske bevaringsinitiativ. Spesielt viktig var det at Liv Hilde Boe hadde undersøkt og studert arkivsystemet i Østfold, der hvert fotografi ble kopiert og festet til et arkivkort med tilhørende informasjon.⁶¹ Dette var begynnelsen på registreringskort av fotografier. Disse kortene inneholdt spesifikke emneord, som vi i dag kjenner igjen i registreringen av metadata til fotografiene.

Figur 6: Fra framsiden av Telemark Arbeiderblad (01.09.1979)

I Telemark ble det også på slutten av 1970-tallet satt søkelys på det historiske kildematerialet som fotografiene utgjorde. Som en avisartikkel fra september 1979 poengterte: «Fotografier kan fortelle historie». Det historiske kildematerialet ble sidestilt med andre rester fra fortiden. Som Telemark Arbeiderblad påpekte journalisten: «Vi verner om rosemalte boller på en god måte, men bildene som bærer så mye av vår fortid og nåtid, blir forsømt.»⁶² Liv Hilde Boe

⁵⁹ Hosar 1978: 14

⁶⁰ Hosar 1978: 14

⁶¹ Hosar 1978: 14

⁶² Svalastog 1979: 1

understreket det kommunale ansvaret for bevaring av fotografiene som en viktig del av historien, og at det var kommunen som hadde ansvaret for fotobevaringsarbeidet, mens frivillige organisasjoner kunne bidra til det verdifulle arbeidet. Boe uttalte at andre fylker, blant annet Østfold fylkeskommune, hadde to heltidsansatte, som reiste rundt og registrerte gamle fotografier.⁶³ Selv om mange fylkeskommuner hadde kommet godt i gang med fotobevaringsarbeidet, så var det noen som kom senere i gang med dette arbeidet. Dette skyldes nok initiativtakerne og mulige økonomiske konsekvenser, ettersom kommunene selv måtte finansiere dette.

For å samle informasjon om fotografier hadde sekretariatet for fotoregistrering utviklet opplæringsmateriell for registrering. Liv Hilde Boe kunngjorde også planer om kurs i fotobevaring i Vestfold og Telemark, i et ønske om å øke kunnskapen og engasjementet rundt fotoregistrering.⁶⁴ Ut ifra avisdekningen, i denne tidlige fasen i fotobefaringen, var Boe en svært sentral aktør. Det var både i sammenheng med å fremheve den historiske kildeverdien og som pådriver for system for registrering av metadata. Ikke minst var hun sentral i organiseringen av flere kurs innen fotobevaring.

Interessen og engasjementet for å bevare fotografier var stor på slutten av 70-tallet. Kåfjord kulturstyre arrangerte for eksempel et todagers kurs om fotobevaring. Pådrivere var blant annet fotograf Bergljot Sinding, fra Norsk Folkemuseum, og Liv Hilde Boe.⁶⁵ De 30 deltakerne på seminaret fikk en grundig opplæring i innsamlingsprinsipper, i hvordan å tilrettelegge arbeidet med innsamling, registrering og kategorisering. I avisen poengterte Boe betydningen av å motivere de ansvarlige myndigheter til å støtte fotoregistreringen.⁶⁶ Det at de fikk organisert et to dagers seminar i Finnmark, sier noe om den geografiske spredningen på interessen rundt registreringen og bevaring av fotografier, fra Østfold til Finnmark er sentralt i prosessen med fotobevaringen.

I det tidlige arbeidet bestod ikke fotoregistrering av bevaring av eksisterende informasjon, men også av aktiv innhenting av ny informasjon knyttet til fotografiene. Kåfjord kulturstyre startet innsamling av fotografier og gjennomføre spørreundersøkelser med eldre innbyggere i kommunen for å samle inn bakgrunns materialet om innholdet i fotografiene.⁶⁷ De opplysningene som ble samlet inn var viktig for den manuelle registreringen av fotokortene.

⁶³ Svalastog 1979: 6

⁶⁴ Svalastog 1979: 6

⁶⁵ Digre 1979: 6

⁶⁶ Digre 1979: 6

⁶⁷ Digre 1979: 6

For å få systemisert arbeidet, ble katalogiseringen gjort ved bruk av emneord. I 1976 presenterte Norsk kulturråds fotoutvalg et forslag til registrering. Dette forslaget var basert på en inndeling av fotomateriale under ulike stikkord: «Biografiske bilder», «Arbeidslivsbilder», «Topografiske bilder», «Fritidsbilder», «Historiske hendelser», «Gjenstander», «Abstrakte motiver», «Diverse» og «Kunstnere og fotografer».⁶⁸ Utfordringen med dette systemet var at det var vanskelig å finne igjen fotografiene, for man må vite akkurat hva man skal søke på? Noe som kan være vanskelig. Lars Hansen Juvik, biblioteksjef i Vågan, argumenterer for at Dewey-desimalklassifikasjonssystemet, som brukes i norske biblioteker, kunne være mer hensiktsmessig for å håndtere denne typen materiale.⁶⁹ På begynnelsen av 1980-tallet, fantes det ikke noe spesiell struktur for registrering av fotografier i bibliotekene, men det fantes ulike ordninger for trykt materiale. Folkebibliotekene brukte Dewey-systemet og valgte samme system for å organisere fotografiene.⁷⁰ På denne måten kunne de ansatte ved bibliotekene, som etter hvert kjente godt til Dewey-systemet ved at de bruke samme registreringsmetode til fotografiene, bidra med å gjøre registreringen av fotografiene lettere.

Det nye systemet gjorde det mulig å klassifisere en omfattende samling av fotografier. Dewey-systemet var et bibliotekklassifikasjonssystem med ti hovedkategorier.⁷¹ Fotokortene som var et registrerings kort i A4, der ble det registrert detaljerte opplysninger, såkalt metadata for hvert fotografi i samlingen, slik som fotografens navn, sted, og dato. Den gruppebaserte funksjonaliteten til disse systemene tillot effektiv organisering og tilgang til fotografisamlingen. Dewey-systemet som var standard til bibliotekbruk og besto av en inndeling av 10 hovedgrupper, inkludert «Almene skrifter», «Filosofi», «Religion», «Samfunnsvitenskapene», «Filologi», «Naturvitenskap», «Anvendt vitenskap», «Kunst, Rekreasjon», «Litteratur», og «Historie», «Geografi», «Biografi».⁷² Hver hovedgruppe var ytterligere delt inn i grupper og undergrupper basert på deres innflytelse i strukturen.⁷³ På denne måten kunne man øke omfanget av fotografisamlinger.

En utfordring med Dewey-systemet knyttet til at det var et system for å registrere bøker, og ikke fotografier. Juvik pekte på utfordringer både med katalogisering og klassifiseringen av fotografiene: For det første var det å utvikle ordningsord som kan identifisere hvert fotografi på en presis måte, og for det andre var det å avgjøre hvilke opplysninger som skulle

⁶⁸ Juvik 1980: 58

⁶⁹ Juvik 1980: 58

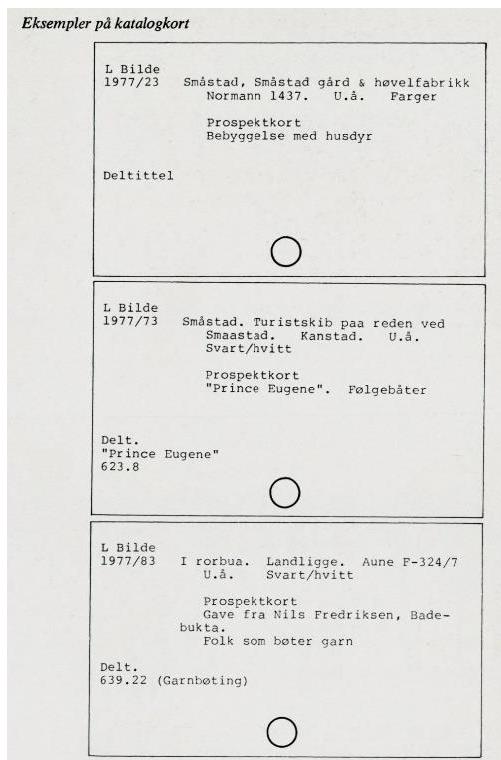
⁷⁰ Juvik 1980: 58

⁷¹ Erlandsen 1988: 52

⁷² Erlandsen 1988: 52

⁷³ Erlandsen 1988: 52

innbefatte for hvert fotografi, og det å etablere et system for å katalogisere disse opplysningene.⁷⁴ Dewey-systemet kunne med andre ord ikke overføres direkte til fotoregistreringen, men burde ideelt sett utvikles videre. Som Juvik fremhevet, var det avgjørende å utvikle gode ordningsord, til å katalogiseringen av fotografier, for å kunne gjenfinne disse kartotek kortene i arkivet på en god måte.

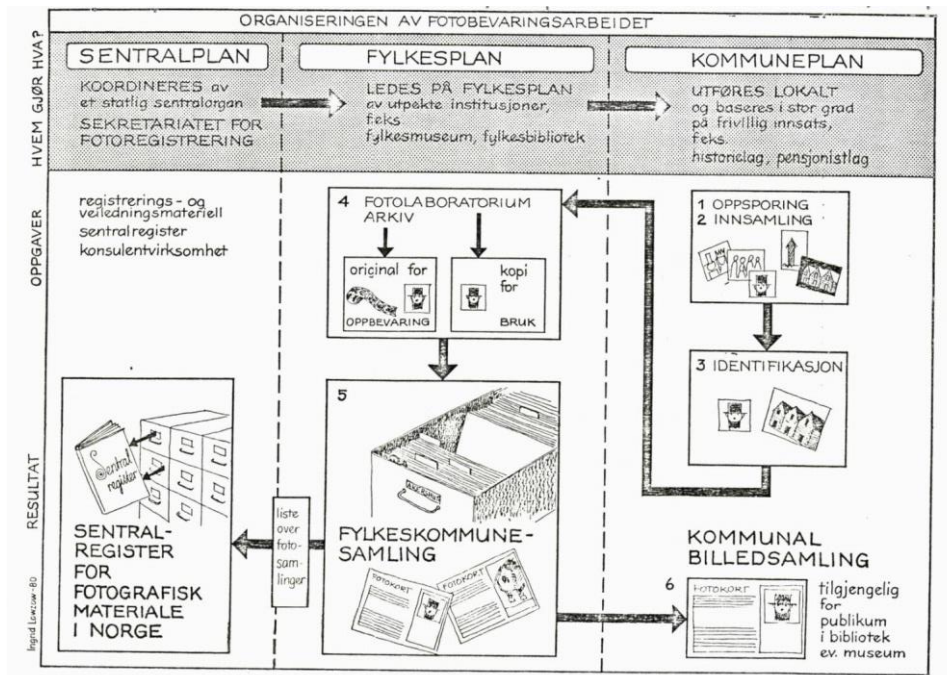
Figur 7: Eksempel på katalogkort

Eksempelet over (figur 7) beskriver hvordan det å gjenfinne fotografier ved bruk av kartotek kort etter Dewey-systemet i et lokalt bibliotek. Registreringskortet viser hvilke stikkord som er brukt i katalogiseringen, slik som «L» som står for «Lokalsamling». Deretter viser det året da fotografiet ble registrert, et registreringsnummer, informasjon om kommunen, stedet, motiv og fotograf.

Kategorisering av fotobevaringsarbeidet kom også fra sentralt hold. Før vi ser nærmere på hvordan en liten kommune svarte på oppfordringen fra Sekretariatet for Fotoregistrering, vil jeg først presentere organisasjonsmodellen for bevaringsarbeidet av fotografisk materiale. Det er viktig å forstå denne modellen, for å få innblikk i hvordan de ulike instansene skulle

⁷⁴ Juvik 1980: 58

registrere og bevare fotografisk materiale lokalt. Jeg ser derfor nærmere på hvordan Hå kommune tok oppfordringen, og hvordan dette fikk betydning for bevaring av fotosamlinger både på lokalt og sentralt nivå.

Figur 8: Organiseringsen av fotobevaringsarbeidet fra Sekretariatet for fotoregistrering

På kommunenivå, som figuren over viser, skulle fotoregistreringen være et samarbeid mellom aktører på ulike nivå: sentralt, fylke og kommune. Dette innbar også ulike typer aktører. På lokalt nivå med å identifisere fotografier av lokal interesse og samle disse inn fotografier til et kommunalt arkiv. Informasjonen til fotografiene blir så registrert på fotokortet, deretter avfotograferes fotografiene og blir plassert på fotokortene, mens negativene blir oppbevart enten på det kommunale folkebiblioteket eller ved fylkessamlingene hos Statsarkivet i Stavanger. Til slutt blir fotokortene registrert og inkludert i Sentralregisteret for fotografisk materiell, som finnes i den lokale fotosamlingen.

2.6 Bevaring av fotografisk historie – En undersøkelse av fotobevaringsprosjektet i Hå

Videre har jeg undersøkt hvordan det faktisk ble gjort i Hå kommune og hvem som utførte hvilke oppgaver. Sentralt styres fotoregistreringen av Sekretariatet for fotoregistrering, mens på fylkesnivå ledes det i dette tilfellet av Statsarkivet i Stavanger og Interkommunalt Arkiv i Rogaland. På kommunalnivå utføres arbeidet her av Hå folkebibliotek med støtte fra frivillige og historielag.⁷⁵ Dette prosjektet viser samarbeid fra sentral til kommunalt hold.

Fotobevaringspraksisen i en mindre kommune kan gi forståelse av fotoregistreringen i praksis. Hå kommune var en av de tidligste kommunene som gjennomførte et omfattende fotobevaringsprosjekt på 1980-tallet.⁷⁶ Fotoprojektet i Hå innebar en omfattende innsamling aksjon av fotografier fra lokalsamfunnet, der fotografiene ble avfotografer og registrert. Dette prosjektet gikk under navnet Vigrestadprosjektet og var den første fotoregistreringen av en samling med lokale fotografier, som var et samarbeid mellom Hå folkebibliotek, Interkommunalt arkiv i Rogaland og Statsarkivet i Stavanger.⁷⁷ Hovedformålet var å bevare eldre fotografier for ettertiden og gjøre fotografiene tilgjengelige for brukerne.

Lars Hansen Juvik skrev et innlegg i *Bok og Bibliotek* etter gjennomføringen av prosjektet. Der konkluderte han med at rapporten viste at prosjektet resulterte i en større tilgang på fotografier enn opprinnelig forventet, og at rapporten vil være til nytte for biblioteker som samler på fotografier eller som planlegger å gjøre dette i fremtiden.⁷⁸ En slik rapport er nyttig å se på i det videre arbeidet innenfor arkivering og bevaring av fotografisk materiale.

I etterkant av Vigrestadprosjektet ble det også stilt spørsmål ved faglighet. Juvik skriver at avfotografering av fotografier for senere bevaring bør gjennomføres av fagpersoner, og ikke amatører.⁷⁹ Dette er noe som ikke ble tydelig nevnt i rapporten. Juvik kommenterer også bruken av et storkamera og et småbildeapparat (Canon AE-1), der understreker Juvik at bruk av småbildeapparater ikke er tilstrekkelig for endelig bevaring av eldre fotografier.⁸⁰ Dette indikerer at behovet for teknologisk kompetanse og riktige fagpersoner til bruk av egnet utstyr for å sikre kvaliteten på fotografisk avfotografering og bevaring.

Hå folkebibliotek tok i bruk analog registrering av fotografier, som innebar nedtegnelse av informasjon på tosidige fotokort. Dette spesialdesignede katalogkortet i A4-format var

⁷⁵ Bols 1983: 9-11

⁷⁶ Juvik 1983: 357

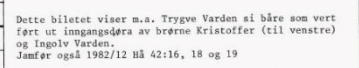
⁷⁷ Juvik 1983: 357

⁷⁸ Juvik 1983: 357

⁷⁹ Juvik 1983: 357

⁸⁰ Juvik 1983: 357

utviklet som standard registreringsverktøy av Sekretariatet for fotoregistrering i 1978,⁸¹ og hadde til hensikt å lette arbeidet både for amatører og profesjonelle fotoregistratører.

FOTOREGISTRERING – FOTOKORT			
01 Signatur	02 Tidskategorier 1982/12 HÅ 42:17	03 Sjøttidnummer	04 Andre opplysninger: Plass for bilde
05 Intern plassering	06 Oppgaveransvarers adresse eigar	07 Målestørrelse F Sv og N 5,5x8,5	
08 Klassifisering	265 Gravferd/726.4 Bedehus		
09 Sted	Vigrestad	10 Tittel 12.9. 1945	
11 Kommune	Hå	11 Gårdsnr. Bruknnr.	
12 Motiv Vigrestad forsamlingshus. Eksteriørbillete. Før gravferda til dei falne frå Vigrestad under 2. verdenskrigen. Ein samlet føret på forsamlingshuset før bårerne vart førde til Varhaug kyrkje.			
13 Fotograf J.Fr. 1982/12 HÅ 42:16	14 Født		
15 Yrke	16 Adresse		
17 Ber. gener. yrkesnr. (yrke) J.Fr. 1982/12 HÅ 42:1	18 Kommune		
19 Adresse	20 Gårdsnr. Bruknnr.		
21 Informant (yrke) eigar	22 Født	<p>Dette bildet viser m.a. Trygve Varden si bære som vart ført ut i inngangsdøra av brøerne Kristoffer (til venstre) og Ingolv Varden. Jmfør også 1982/12 HÅ 42:16, 18 og 19</p>	
23 Adresse	24 Kommune		
25 Copyright	26 Kvalitet fritt		
27 Registrert	28 Registreringsdato 18.3.1982		

Figur 9: Eksempel på fotokort fra Hå registreringen

Fotokortene fungerte som ordnings- og gjenfinningssystem, der man kunne registrere omfattende opplysninger om hvert enkelt fotografi, inkludert muligheten til å lime inn en kopi av fotografiet. Disse kortene utgjorde grunnlaget for oppbyggingen av fotografiske arkiver og kataloger. Selv om prosessen med å bruke fotokortene var tidkrevende, ga fotoregistreringene på disse kortene uvurderlige opplysninger om hvert enkelt fotografi. Liv Hilde Boe har uttalt at: «Fotokortet har alltid vært ment som en huskeliste for innhenting og systematisering av opplysninger om bildene».⁸² De analoge fotokortene har fungert som et viktig verktøy for å sikre relevant informasjon om fotografiene.

2.6 Konklusjon: Overgangen fra analogt til digitalt og bevaring av fotografisk historie

Oppdagelsen av fotografiets betydning som en historisk kilde har vært sentralt for hvordan vi bevarer og dokumenterer fotografisk historie. Den analoge registreringen av fotografier har vært medvirkende i denne prosessen, hvor den har påvirket fotobevaringen på flere måter. Ikke bare har frivillige og offentlige aktører samlet inn fotografier, men de har også vært med på å utvikle registreringssystemer og løsninger på hvordan man kan finne igjen fotografiene i arkivene. Det ble utviklet et standardisert system for registreringen, som sikret mye

⁸¹Erlandsen 1990: 43

⁸² Erlandsen 1990: 48

informasjon, men som var tidskrevende. Det at de som har samlet inn fotografiene har vært bevisste på den analoge registreringen, slik som fotokortet med metadata, har lagt grunnlaget for starten av digitaliseringen av fotografier. Ikke minst måtte de bruke komplisert utstyr til avfotografering og bevaring av fotografier. Utstyret de brukte i fotobevaringen gjorde det nødvendig med fagfolk for å utføre dette arbeidet. De etiske vurderingene er ikke knyttet til negative vurderinger, men heller stikk motsatt, der man oppdager at fotografiet var et betydningsfullt kildemateriale, på samme måte som for eksempel rosemalte gjenstander fra Telemark, og at det var etisk viktig å ta vare på dem. I neste kapittel vil jeg se nærmere på innføringen av den digitale fotoregistreringen.

3 Innføring av digital fotoregistrering 1985 – 2000

I forrige kapittel så vi hvordan det ble satt i gang flere tiltak for å bevare fotografier som historiske kildemateriale. Rutiner og standarder ble utviklet basert på analoge medier, men dette var en tidkrevende prosess. Innføringen av datamaskiner og digital teknologi tilbød en mulig løsning på den tidkrevende analoge fotoregistreringen. I dette kapittelet vil jeg presentere innføring av digitale verktøy for fotoregistrering i perioden 1985 til 2000. Denne perioden var preget av nye teknologiske løsninger, der de digitaliserte fotografiene kom hjem til brukerne, med noen tastetrykk via internett. Kartleggingen i dette kapittelet vil dreie seg om hvilket utstyr som ble brukt, hvordan introduksjonen av dette nye utstyret påvirket håndteringen av metadata, og jeg vil også drøfte de etiske utfordringene som oppstod i sammenheng med digitaliseringen av fotografier i denne perioden. Først vil jeg vise til en casestudie om hvordan Rauma folkebibliotek forvaltet en større fotosamling.

3.1 Fotobevaring i en liten kommune

En kulturminneskatt dukket opp i Rauma på 1980-tallet og gav kommunen nye utfordringer. I 1988 testamenterte Andreas Nordmann en enestående fotosamling til Rauma folkebibliotek, bestående av 10 000 fotografier fra forskjellige tidsepoker, og sammen med fotografiene fulgte det med notater og dokumentasjon om lokalhistorien i Romsdalen.⁸³ Dette markerer ikke bare begynnelsen på det omfattende arbeidet med å bevare Normanns fotografier, men også betydningen av å ta vare på all informasjonen knyttet til fotografiene, og at dette er en uvurderlig del i dette arbeidet. Det var starten på en lengre prosess, der en liten kommune skulle ivareta og formidle en del av sin fotografiske kulturarv.

Gjennom å se på hvordan en kommune, som Rauma, håndterte en slik fotosamling, kan man få verdifull innsikt i prosessen - fra analogt til digitalisering og overføring av emneord - til metadata fra 1990 tallet - til samlingen blir digitalisert. På en annen side vil man, ved å studere teknologiske endringer fra 1990-tallet, også få et innblikk i det å bevare og tilgjengeliggjøre slike verdifulle arkiver over tid.

Hva har Rauma folkebibliotek gjort for å bevare og tilgjengeliggjøre den verdifulle Normann-samlingen? Mange folkebibliotek har lokale fotosamlinger, selv om de ikke har et ansvar for fotografier.⁸⁴ Rauma folkebibliotek er et av dem som tok initiativ til å forvalte fotosamlingen

⁸³ Nilsen 1992: 4

⁸⁴ Berg 1993: 35

til Normann. For å få til dette, samarbeidet Rauma folkebibliotek med fylkeskonservatoren i Møre og Romsdal og Sekretariatet for fotoregistrering, om å registrere og gjøre Andreas Normanns fotosamling tilgjengelig.⁸⁵ På denne måten fikk de kunnskap om hvordan de skulle håndtere fotosamlingen til Normann.

I 1991 bevilget kulturstyret midler for anskaffelse av programvare for fotoregistrering og en datamaskin. Det ble også bevilget penger til å skaffe utstyr til å avfotografere fotografiene.⁸⁶ Ved å skaffe slikt reproduksjonsutstyr kunne de avfotografere de originale fotografiene på nytt, og ved å benytte de avfotograferte fotografiene, unngikk de slitasje på de originale fotografiene. Disse kunne bevares i arkiv. De kopierte bildene kunne publikum få tilgang til og biblioteket kunne også selge reproduksjoner av disse fotografiene, som igjen støttet bærekraften i samlingen ved at inntekter kom inn.

Figur 10: Fra Normann-samlingens kulturhistoriske skatter i Åndalsnes Avis (28.12 1991).

Økonomiske ressurser og kvalifisert personale var nødvendig. For å gjøre jobben med fotoregistreringen, måtte biblioteket ansette personer med passende kvalifikasjoner for å kunne utføre fotoregistrering og avfotografering. Arbeidskontoret tilbydde «Sysselsettingstiltak for yrkeshemmede i offentlige virksomheter».⁸⁷ Ved å bruke en slik ordning kunne biblioteket ansette en ekstra person. Dermed hadde biblioteket muligheten med å registrere samlingen uten at det medførte ekstra kostnader.

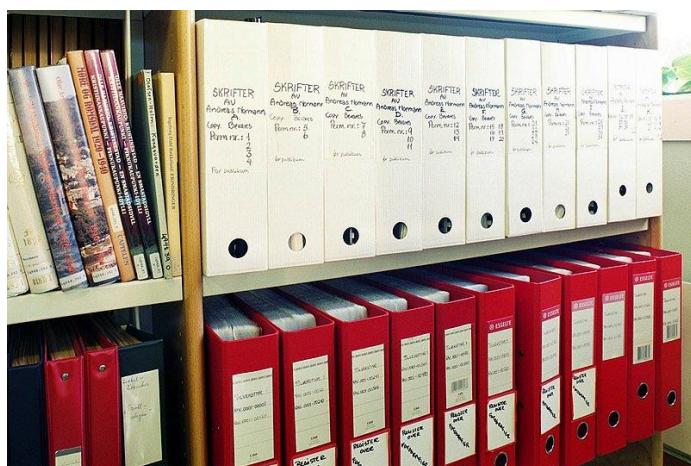
⁸⁵ Nilsen 1992: 4

⁸⁶ Nilsen 1992: 4

⁸⁷ Nilsen 1992: 4

Imidlertid hadde også Rauma folkebibliotek midler fra den testamenterte gaven fra Normann, for det var ikke bare fotografiene Rauma Kommune fikk, men også penger. Disse pengene brukte biblioteket på å ansette en med interesse for lokalhistorie, som kunne utføre arbeidet med nøyaktighet, ved å gi en beskrivelse på fotokort der årstall fotograf, sted ble anført.⁸⁸ Denne informasjonen ble først registrert analogt på fotokortet i bestemte rubrikker, dermed kunne publikum bla i disse registrerte fotokortene samt observere fotografiet.

Programvaren Rauma folkebibliotek brukte i fotoregistreringen var DataFlex. Dette tillot dem å registrere inn emneord i databasen og tilgjengeliggjøre beskrivelse til fotografiene.⁸⁹ I prosessen hadde de involvert verdifulle råd og støtte fra fylkeskonservator Jarle Sanden, Vidar Skuseth Halvorsen fra Sekretariatet for fotoregistrering, i tillegg til kunnskap med programvaren fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråds EDB-senter for humanistisk forskning.⁹⁰ Med dette utgangspunktet fikk Rauma folkebibliotek kunnskap om hvordan de kunne registrere de analoge fotokortene inn i biblioteket sin databasen med programmet DataFlex.

Bilde fra FylkesFOTOarkivet sitt dokumentasjonsarkiv. Foto: Ragnar H. Albertsen. Interkommunalt arkiv for M&R 2020

Bilde fra FylkesFOTOarkivet sitt dokumentasjonsarkiv. Foto: Ragnar H. Albertsen. Interkommunalt arkiv for M&R 2020

Figur 11: Normann-samlingen presentert i ringpermer med fotokort og katalogisert etter temaer. Daværende fylkeskonservator Ragnar H. Albertsen sitter og studerer materialet. Skjermdump 29.02.2024 fra Fylkesfotoarkivet Interkommunalt arkiv for Møre og Romsdal.

⁸⁸ Nilsen 1992: 4

⁸⁹ Nilsen 1992: 4

⁹⁰ Nilsen 1992: 4

3.2 utfordringer

Rauma folkebibliotek kan også fungere som et eksempel på hvilke utfordringer det kan være å ivareta en slik betydningsfull fotosamling. Lørdag 28. november 1992 kan man lese et leserinnlegg i Åndalsnes Avis med tittelen «Normann-samlingen, kulturskatt for hvem?».⁹¹ I leserinnlegget ble det diskutert tilgjengeligheten til Andreas Normanns fotosamling. Reidar Brude uttrykte skuffelse over den begrensede tilgangen til samlingen, til tross for å ha hatt privilegert tilgang til Normanns fotografier tidligere. Brude var bekymret over at brukerne nå fikk kun se kopier av fotografiene med beskrivelse inne i ringpermer (fotokort), og han mente at dette reduserer verdien av fotosamlingen for allmennheten og at de som ikke hadde sett de originale fotografiene ville få et inntrykk at også disse er av dårlig kvalitet.⁹²

I leserinnlegget stilles det også spørsmål om den virkelige verdien av samlingen. Dette utløste en diskusjon om intensjonene bak Normanns donasjon av samlingen til kommunen og hvordan samlingen ville bli presentert for offentligheten i fremtiden:

Hvor er det verdien i denne samlingen ligger? Er det ikke de klare og gode historiske bildene? Jo, nemlig. Hva er det så publikum får adgang til? Noen ringpermer med plastinnlegg hvor kvaliteten på bildene er dårlig. De som da ikke har vært så heldig å ha fått sett originalbildene vil få et inntrykk av at disse også måtte ha vært tilsvarende dårlig. Er det et slikt inntrykk biblioteket eller de som har ansvaret her vil at folk skal få av denne samlingen? Var det dette Andreas Normann hadde i tankene da han overlot samlingen til kommunen? Kan det være rett at det heretter kun er de ansatte på biblioteket og kanskje noen få utvalgte som får tilgang til å få se originalbildene?⁹³

Brude rettet interessante spørsmål om autentisitet til de som hadde ansvaret for Normann-samlingen. Der løftet han fram spørsmål om hvilke verdier det er å se det originale fotografiet i sin helhet, i fotoalbumene, og med konteksten til fotografiene i sin opphavelige form. Det er også interessant hvordan Brude oppfattet registreringskortene, etter at de er satt inn i en ringperm med et dårlig fotografi. Rauma Folkebibliotek svarte på kritikken, med en redegjørelse av fungerende biblioteksjef Guri Asak Nilsen og kultursjef Harald Krøvel.⁹⁴ I svaret stod det:

Andreas Normann testamenterte sin samling til Rauma folkebibliotek med den tiltro til oss at vi forsto verdien av den og ville forvalte den slik at den ikke ville forringes. Ved biblioteket hadde vi ikke andre forutsetninger for denne oppgaven enn respekten for hans arbeid og våre kunnskaper om å registrere trykt informasjon. En kunne ha sagt at dette våger vi oss ikke på, vi har hverken økonomi eller kvalifisert personale til en slik lokalhistorisk/fototeknisk spesialoppgave. Det er lagt ned mye arbeid i å komme dit hvor vi er i dag, med

⁹¹ Brude 1992: 6

⁹² Brude 1992: 6

⁹³ Brude 1992: 6

⁹⁴ Nilsen 1992: 4

profesjonelt registreringsutstyr, reproduksjonsutstyr og en fotoregistrator, som ikke har lært ved å prøve og feile på det verdifulle materialet, men som har søkt råd og skaffet kunnskaper fra hold som er nevnt ovenfor. Fra SFFR har vi ord for at det er utført et nøyaktig, grundig og effektivt arbeid med Normann-samlingen.⁹⁵

På denne måten forsvarte Rauma folkebibliotek bevaringen av Nordmann-samlingen, både ved at de så den historiske verdien i fotosamlingen, og ved det å søke kunnskap om bevaring og formidling av slike samlinger. Biblioteket hadde også skaffet seg utstyr til å avfotografere fotografiene. De opparbeidet seg erfaring og kunnskap ved å bruke av utstyr til bevaring, som bidro med å ta vare på fotografiene, da de unngikk fysisk kontakt med originalmaterialet. Samtidig kunne de tilgjengeliggjøre fotografiene på en ny måte ved avfotografering.

3.3 Etske dilemma: Kulturskatten låses ned

Etter å ha brukt fem år på å registrere og avfotografere de 10 000 fotografiene etter Andreas Normann, tok pengene slutt. På grunn av manglende midler i kommunens budsjett, stoppet arbeidet med å bevare fotografiene helt opp i kulturminneåret 1997, som Kjetil Svanemyr setter på dagsorden i Åndalsnes avis.⁹⁶ Der skriver han i et fjerde avsnitt:

Det må være tusen måter å finansiere de småpengene som skal til for å få jobben gjort. Én måte kan være å la bildesamlingen være sjølfinsierende; for eksempel ved å la publikum betale for å få tilgang til kopier av samlingen. Nesten hva som helst må være bedre enn at samlingen forblir bortgjemt i et arkiv som knapt nok tilfredsstillende kravene til langvarig oppbevaring.⁹⁷

Dette er eksempel på argumentasjonen som ble brukt for å ta vare på samlingen. Videre i femte avsnitt minner Svanemyr om den nasjonale betydningen:

La oss minne om at dette ikke handler om et hvilket som helst familiealbum med private amatør-fotos. Det handler faktisk om en lokalhistorisk bildesamling som er unik i nasjonal sammenheng. Det er flaut og pinlig for kulturkommunen Rauma, om en slik kulturskatt fortsatt skal bli så stemoderlig behandlet. Tenk at livsverket til Andreas Normann skulle bli offer for en slik byråkratisk fantasiløshet!⁹⁸

Det at kunnskapen kunne forsvinne var konsekvensen av å kutte budsjettet til Normann-samlingen. Biblioteksjef Margrete Monge ved Rauma folkebibliotek sa i et intervju i Åndalsnes avis at fremtiden for Normann-samlinga var usikker, blant annet fordi midlene til

⁹⁵ Nilsen 1992: 4

⁹⁶ Svanemyr 1997: 2

⁹⁷ Svanemyr 1997: 2

⁹⁸ Svanemyr 1997: 2

fotoregistratorjobben, med samlinga som Ramskeid hadde arbeidet med i fem og et halvt år, hadde vært lønnet gjennom ulike spesial-ordninger.⁹⁹ Monge uttalte:

-Helt forferdelig – det er som å kaste en stor investering rett ut av vinduet, sier hun. Og fortsetter: - Konsekvensen av å kutte ut fotoregistrator – stillingen er at samlingen ikke lenger blir tilgjengelig for publikum på samme måte. Marianne har gjort en fantastisk jobb med å legge til rette samlingen på en slik måte at forskere, forfattere og privatpersoner kan gå inn og søke etter de bildene de ønsker.¹⁰⁰

Som diskusjonen i lokalavisen illustrerer, krever registrering av fotografier både tid og ressurser. Som tidligere nevnt, bisto sekretariatet for fotobevaring med veiledning/råd, slik at selve registreringsprosjektet måtte finansieres lokalt. Rauma folkebibliotek hadde tidligere finansiert dette, med midler fra arv og gjennom ulike arbeidsmarked tiltak. Etter å ha bygget kunnskap om å ta vare på fotografier, ble de ansett som et foregangseksempel: «Rauma kommune er nevnt som et foregangseksempel i den nasjonale verneplanen for fotografier, nettopp fordi vi har kommet så langt i arbeidet med å ta vare på gamle bilder.»¹⁰¹ Imidlertid ble det slutt på pengene til fotobevaringsjobben i Rauma og resultatet var at kunnskapen forsvant med den som registrerte samlingen. På denne måten påvirker finansieringen av fotobevaringen slik at de må legge ned arbeidet med samlingen og låse den ned, i påvente av økonomiske midler.

Videre ble det stilt spørsmål ved om Rauma var i stand til å ta vare på fotosamlingen på forsvarlig vis. I 1995 anbefalte Sekretariatet for fotoregistrering at deponering av samlingen ble flyttet til fylkesfotoarkivet i Ålesund.¹⁰² Anbefalingen kom ettersom Rauma kommune ikke fant midler til bevaring av samlingen. Biblioteksjef Monge og Kultursjefen Harald Krøvel uttalte til Åndalsnes avis at det ikke var aktuelt og at «Samlingen blir forsvarlig oppbevart ved Rauma folkebibliotek som fikk den i gave fra avdøde Andreas Normann. Det er uaktuelt å gi fra oss samlingen, mener kultursjef Krøvel og biblioteksjef Monge.»¹⁰³ I lys av denne uttalelsen argumenterte Monge og Krøvel for at samlingen var forsvarlig oppbevart på Rauma folkebibliotek. To år senere var situasjonen en annen og samlingen ble sendt til Mo i Rana, noe som jeg kommer inn på i neste avsnitt.

Normann-samlingen ble etter hvert digitalisert og lagt ut på internett. Formannskapet i Rauma gikk inn med økonomiske midler for å ansette en fotoarkivar fra 1. mai 1998 og bevilget penger til stillingen i tre år. Det ble også vedtatt å bevilge 50 000 kroner til

⁹⁹ Svanemyr 1995: 6

¹⁰⁰ Svanemyr 1995: 6

¹⁰¹ Svanemyr 1995: 6

¹⁰² Smisethjell 1996: 6

¹⁰³ Smisethjell 1996: 6

avfotografering og digitalisering, samtidig blir samlingen registrert inn i databasen Galleri Nor og tilgjengelig på internett.¹⁰⁴ Biblioteksjefen Monge sa til Romsdals budstikke at samlingen ble sendt til Nasjonalbiblioteket i Rana for digitalisering, og at Rauma folkebibliotek beholdt en kopi. Monge begrunnet dette med at: «Vi har ikke riktig lagringsforhold og luftfuktighet. Folk ville ikke kunne fått ta i samlingene og se på dem. Det er svært viktig at vi nå har fått hjelp til kopiering og arkiveringen»¹⁰⁵ Samtidig fortsatte en ny fotoantikvar med å legge inn metadata og skrev inn kommentarer til uregistrerte fotografier. En interessant utvikling i løpet av de to påfølgende årene var at det var uaktuelt å flytte samlingen til fylkesfotoarkivet i Ålesund. I 1998 var situasjonen en annen, for da var beskrivelsen av de samme lagringsforholdene endret til at det var dårlige lagringsforhold på grunn av luftfuktighet. De kunne derfor sende samlingen til Mo i Rana, selv om den ikke kunne sendes tidligere. En nærliggende forklaring kan være at utviklingen var i rask frammarsj, med digitalisering og tilgjengeliggjøring av samlinger på internett, som gjorde at de kunne argumentere for at samlingen ble bedre bevart i Mo i Rana.

3.4 Fra analogt til elektronisk databehandling (EDB)

I overgangen fra analogt til digital fotoregistrering oppdaget man flere løsninger for å ta vare på informasjon om fotografiene. Fotokortet har vist seg å være en verdifull kilde for overføring av metadata, da den lagrede informasjonen la stor vekt på fotografienes kildeverdi og samtidig tilbød et fleksibelt system for effektiv gjenfinning av omfattende materiale. Det analoge fotokortet var med på å danne grunnlaget for det digitale fotokortet, som var nøye tilpasset til digitalisering av data.¹⁰⁶ Informasjon med små emneord, som var registrert analogt, ville gjøre overgangen til elektronisk databehandling mye enklere.

Elektronisk databehandling i fotobevaringsarbeidet var en milepæl i fotoregistrering. Det startet allerede i 1981 med eksperimentering av datautstyr.¹⁰⁷ Dette skjedde da Riksarkivet, Norsk privatarkivinstitutt og Sekretariatet for fotoregistrering gikk sammen om å anskaffe en Altos 4-brukers maskin. Denne maskinen hadde en 24 MB harddisk og var utstyrt med programvare som WordStar for tekstbehandling, DataStar for registreringsformål og SuperSort for sortering og bearbeiding av innleste data.¹⁰⁸ Denne overgangen til EDB

¹⁰⁴ Ebbestad 1998: 16

¹⁰⁵ Ebbestad 1998: 16

¹⁰⁶ Erlandsen 1990: 47

¹⁰⁷ Koren 1987: 8

¹⁰⁸ Koren 1987: 8

markerer et vendepunkt for fotobevaringsarbeidet i Norge. Ved å ta i bruk dataverktøy kunne arkivarene og de som jobbet med fotobevaring effektivisere sine arbeidsprosesser, forenkle registreringen av fotomateriale og forbedre mulighetene for å søke og gjenfinne relevant informasjon.

Programvaren DataStar var et datainnlesningsprogram som ble tatt i bruk til å katalogisere og registrere både gjenstander og fotografier. DataStar er et databaseprogram som har på en eller annen måte inkorporert et datainnlesningsprogram, med formålet å sortere data, velge ut spesifikke elementer og lage tabeller.¹⁰⁹ Dette er funksjoner som man trenger til katalogiseringen av fotografier.

Deretter fant man ut at lagring av fotografier skulle gjøres sammen med registrert data. I 1984 deltok Sekretariatet for fotoregistrering i et prosjekt som handlet om å bevare store mengder fotografier. Ved å lagre fotografier på analoge optiske videoplater, var det mulig å bevare 108 000 bilder. Denne teknologien tillot at referansedata kunne knyttes direkte til hvert fotografi.¹¹⁰ Bruken av videoplateteknologi gjorde det mulig å lagre store mengder fotografier og samtidig redusere slitasjen på de originale fotografiene.

Sammenkobling av fotomateriale og referansedata ble gjort ved hjelp av elektronisk databehandling (EDB). Den optiske lagringsmetoden som videoplater representerte, tillot kobling av søkbare data i EDB direkte til fotografiet.¹¹¹ Tidligere måtte man manuelt lese dataene og deretter finne de tilhørende fotografiene i arkivkataloger og i magasiner.

3.5 Fotobevaringspolitikken og digitaliseringen

Digitaliseringsarbeidet med fotobevaring er forankret i St.meld. nr. 22 (1999-2000) Kjelder til kunnskap og oppleving (abm-meldingen) og St.meld. nr. 24 (2008-2009) Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv. Jeg spurte ABM-forvaltningen om fotobevaringen er blitt påvirket av stortingsmeldinger: «Har meldinger fra Stortinget inspirert til økt fokus på digitalisering, og har dere fått økonomisk støtte til dette arbeidet?» Informant 6 utaler: «Meldingene fra Stortinget har helt klart vært en pådriver for kontinuerlig fotoarbeid samt et større fokus på å digitalisere og tilgjengeliggjøre flere foto, men museet har ikke fått noe økonomisk støtte til slikt arbeid.»¹¹² Informant 4 svarer: «Kanskje litt inspirert. Vi har

¹⁰⁹ Hansen-Bauer 1984: 134

¹¹⁰ Erlandsen 1987 :5

¹¹¹ Erlandsen 1987 :7

¹¹² Informant6, personlig kommunikasjon, 2024

ikke fått økonomisk støtte. Men vi har fått sende (gratis) tre større samlinger til digitalisering hos Nasjonalbiblioteket i de siste tre årene. To av disse digitaliserte samlinger har vi allerede fått registrert i Primus og stort sett publisert i Digitalt Museum.»¹¹³

På en annen side sier informant 8 at «Stortingsmelding har lite betydning.

Fotonettverksgruppe i [...] fungerer som en type ekko for den type innflytelse. Men ingen økonomisk støtte for det.»¹¹⁴ Der andre mener at «Arbeidet i fotobevaringsnettverket har vært inspirerende. Kulturrådets utgivelser (rettledninger om digitalisering i samarbeid med Fotonettverket)»¹¹⁵ Noen av de som har arbeidet med større digitaliseringsprosjekter har klart å få støtte:

(..) har gjennom åra fått støtte av «Norsk kulturråd» til noen digitaliseringsprosjekter. I og med det nasjonale kulturarvdigitaliseringsprosjektet, kan Nasjonalbiblioteket nå ta imot fotomateriale fra ABM-institusjoner i hele landet og digitisere materialet. Dette arbeidet tar imidlertid en del tid, men det gir en god mulighet til å få digitisert fotomateriale som en ellers ikke har ressurser og kapasitet til. Fylkesfotoarkivet har for et par år siden sendt et større fotoarkiv til Nasjonalbiblioteket for digitisering. Dette arbeidet holder de fremdeles på med da de jobber med flere fotoarkiv samtidig. 116

Andre igjen, i ABM-forvaltningen, opplever det som vanskelig: «vi har ikke fått økonomisk støtte til dette. Det skyldes i hovedsak at det har vært vanskelig å få støtte til rene digitaliseringsprosjekt.»¹¹⁷ På denne måten ser det ut til at stortingsmeldinger setter fotobevaring på dagsorden, men at det også savnes økonomiske intensiver.

3.6 Gjenfinnbarhet og tilgjengeliggjøring på digital plattform

Fotobevaringsarven levde etter hvert videre digitalt. Databasen Galleri NOR var en sentral fotoarkiv-tjeneste på internett. Nasjonalbibliotekavdelingen i Mo i Rana, sammen med Norsk Folkemuseum, opprettet den nettbaserte databasen i 1996, der målet var å formidle kulturarven for allmennheten. Den nasjonale databasen Galleri Nor skulle være en billedatatjeneste for fotografier i Norge.¹¹⁸ Denne interaktive databasetjenesten ga mulighet for at andre aktører og brukere av databasen kunne legge inn fotografier og registrere fotografiene i Galleri Nor.¹¹⁹ På denne måten kunne arkivskaperne, intuisjoner og

¹¹³ Informant4, personlig kommunikasjon, 2024

¹¹⁴ Informant8, personlig kommunikasjon, 2024

¹¹⁵ Informant2, personlig kommunikasjon, 2024

¹¹⁶ Informant1, personlig kommunikasjon, 2024

¹¹⁷ Informant7, personlig kommunikasjon, 2024

¹¹⁸ Søholt 1995: 57

¹¹⁹ Søholt 1995: 58

museumsverden dele fotografiene med brukere av databasen. Det mest grunnleggende med Galleri Nor var at publikum skulle få tilgang til fotomaterialet gjennom en digital adgang med søking kunne man finne fotografiene og ønsket man en kopi av fotografiet, kunne det bestilles direkte hos rettighetshaver.¹²⁰ På denne måten var de som hadde lagt ut fotografiene ansvarlig for opphavsretten. På en annen side var det å legge fotografiene ut på internett, en effektiv måte å formidle fotografiene, ut til brukerne, og samtidig ha oversikt over egen samling.

3.7 Transformasjon av fotografiene

Eksempelet med Rauma viser ikke fotobevaringsprosessen som en nøytral eller passiv prosess. Tvert imot var det en omstridt prosess der fotografiene transformeres fra sin originale fysiske form, med sine historier, til en digital gjenskapelse av selve motivet. Videre ble fotografiet tatt ut av sin opprinnelige sammenheng, i dette tilfellet albumet som fotografiet var festet i, og metadata som var knyttet til fotografiene. Fotografiene ble forringet med dårlige kopier. De var på denne måten både tilgjengelig og utilgjengelig. Kommunen la til rette for bedre lagringsforhold, uten at fotografiet ble helt tilgjengelig.

Når vi digitaliserer fotografier, som for eksempel glassplater og negativer, så endres de. Denne digitaliseringen fokuserer vanligvis bare på selve motivet til fotografiet, og ikke på det analoge materialet det er festet til.¹²¹ Derfor kan den historiske konteksten rundt fotografiet gå tapt i prosessen, inkludert historier knyttet til fotografiet, slik som årstall og rekkefølgen fotografiene ble tatt i og eventuelle tekster som fulgte med fotografiet. Dette kan være spesielt viktig når det gjelder å bevare hele historien bak et fotografi, inkludert notater og tekster som kan ha blitt skrevet på baksiden av fotografiene eller på albumblader. Slik digitalisering kan dermed føre til at viktig informasjon og kontekst går tapt når bildene blir overført til en digital gjenskapelse.

3.8 Maskinvare og programvare brukt i fotoregistrering på 1990-tallet

På 1990-tallet kom det nye måter å formidle fotoarven ved bruk av Photo-CD, som var en metode i fotobevaring. Inge Norum utalte seg om Photo-CD på EDB-seminar på Maihaugen høsten 1995.¹²² Bevaring av fotografier kan sammenlignes med musikk-CD-er, men med enda flere fordeler. Man bevarer gamle fotografier i en digital form, der de analoge

¹²⁰ Søholt 1995: 58

¹²¹ Amundsen 2013: 282

¹²² Søholt 1995: 53

fotografiene blir skannet og kodet om til digital informasjon, og hvor den digitale informasjonen ble brent inn på en CD plate.¹²³ Photo-CD-teknologien gjorde det mulig å konvertere fotomaterialet til digital form. På denne måten oppnådde man en bedre bevaring av fotografiene, og en mer effektiv registrering og gjenfinning av dem. Slik ble det enklere å formidle til andre.

Informant 1, som jeg intervjuet, startet med å skanne fotografiene og ved hjelp av digitalt videokamera. Da kunne man overføre stillbilder og lagre det på CD-plate. De begynte med digitalisering av historiske fotografier:

Fotomateriale høsten 1996 i form av skanning av sølvbasert film til Kodak Photo-CD via eksternt labb. [...] «begynte deretter tidlig å bruke digitalt videokamera til digitalisering av historiske foto, der det fantes en funksjon for å ta enkeltbilder. Etter hvert som kamera- og bildeteknologien forbedret seg, ble det benyttet bedre utstyr til digitaliseringen av fotomateriale. Med bedre bildeklarhet, økte også bruken av bildefilene, f.eks. som grunnlag for publisering i artikler og bøker samt til utstillinger.¹²⁴

Teknologien ble omtalt som noe som gav ubegrensede muligheter: «Det er det digitale prinsippet, med ubegrensede "kloningsmuligheter" - kopiering på kopiering med null tap av kvalitet, som åpner så mange muligheter når det gjelder konservering, sikring, registrering, søking og formidling.»¹²⁵ Det å kunne masseprodusere kopier av fotografier og lagre disse på CD-plater, var en betydelig fremgang på midten av 1990-tallet, der forvaltningen kunne legge de originale analoge fotografiene i magasin, samtidig som de kunne gi gaver eller låntakere en kopi ved de overførte fotografiene på en CD-plate. Samtidig som man utviklet teknologi for bevaring av fotografiene, skjedde det også en rask utvikling i programmer for lagring av metadata.

3.9 Utvalg av programvare

Tidligere i kapitlet ble det nevnt at på slutten av 1980-tallet brukte man programvaren DataStar. Institusjoner, som Norsk Folkemuseum, Hardanger Folkemuseum og Forbundsmuset, hadde alle erfaring med DataStar, men på midten av 1980-tallet ble et nytt registreringsprogram kalt DataFlex introdusert.¹²⁶ Dette var bedre enn DataStar med tanke på begrensede søkemuligheter etter metadata og at det var et program for én bruker. DataStar

¹²³ Søholt 1995: 53

¹²⁴ Informant1, personlig kommunikasjon, 2024

¹²⁵ Søholt 1995: 56

¹²⁶ Østby 1986: 10

hadde imidlertid den fordel at dataene ble lagret på en kompakt måte.¹²⁷ Etter grundige undersøkelser, og testinger fra flere brukere samtidig, ble Dataflex valgt som det foretrukne databasesystemet for fotoregistrering, da programvaren var enkel å bruke til søking, registrering og utskriftsfunksjonalitet.¹²⁸ Dette gjorde at langt flere kunne registrere fotografier på en enklere måte.

Utfordring med Dataflex var at alle feltene i programvaren ble lagret i full lengde, noe som resulterte i store mengder lagringskapasitet. Dette førte til at forvaltningen av de store fotosamlingene måtte benytte DataStar, da programvaren ikke var egnet for lagring av store datamengder, men et registreringssystem ble utarbeidet for begge systemene, som gjorde muligheten for senere å gå over til DataFlex.¹²⁹ Slik ble begge systemene tatt i bruk på begynnelsen av 1990 tallet.

Nye krav til operativsystemer gjorde at Humanistisk datasenter i 1992 utviklet den andre generasjonen av DataFlex, kalt Regimus. DataFlex hadde blitt distribuert til 110 brukere og var bare tilgjengelig i en DOS-versjon. Det nye databaseprogrammet, Regimus, ble laget i tre versjoner for å kunne operere med datasystemene Windows, Macintosh og DOS.¹³⁰ Den raske utviklingen i datamaskiner og ulike operativsystemer gjør at Humanistisk datasenter må være med på utviklingen.

Brukernes erfaringer med Regimus viser en oppsummering av erfaringer, synspunkter og utfordringer. For å få en forståelse av programvaren har jeg sett litt på erfaringer fra Vest-Agder Fylkesmuseum (VAF), som i 1995 hadde rundt 20000 gjenstander og 5000 fotografier, der 2000 gjenstander er registrert inn ved bruk av Regimus.¹³¹ Berit Eide Johnsen i VAF uttalte at erfaringen med Regimus var nyttig og at det var et avansert registreringsprogram, men at det var viktig at: «Skjemaene føres nøyaktig og konsekvent, kortfattet og konsist. En kan f.eks. raskt finne alle luer / hatter fra Mandal. Men hvis gjenstandene har fått annet navn: kyse, hette, eller lignende, kommer de jo ikke med. Så altså: Konsekvens.»¹³² Om registreringen skulle lykkes så måtte alle objekter i museets samlinger være lagt inn i databasen, slik at de som registrerer og søker i databasen er kompetent med tanke på håndtering av programmet. Johnsen sa videre: «Jo flere kokker jo mere søl. Det har vært en

¹²⁷ Østby 1986: 10

¹²⁸ Østby 1986: 10

¹²⁹ Østby 1986: 10

¹³⁰ Sørholt 1995: 61

¹³¹ Tønseth 1995: 14

¹³² Tønseth 1995: 15

del søl hos oss.»¹³³. På denne måten får vi et innblikk i paradokset knyttet til tilgjengelighet. Den nye programvaren kunne gjøre samlingen søkbare på nye måter, men det var av betydning at man registrerte på en konsekvent og nøyaktig måte. Hvis ikke kunne det bli vanskelig å finne igjen fotografiet. Valg av emneord var derfor svært viktig, samtidig som at det var viktig at de som registrerte forstod og kunne bruke programvaren.

Registreringen hos VAF ble gjort av en person som var på sysselsettingsmidler (KAIA) og jobbet med registreringen i 10 måneder: «Denne personen lærte seg systemet svært godt – men kunnskapen er tatt med til nytt arbeid og er et tap for museet.»¹³⁴. Johnsen framholdt at veien til en vellykket registrering involverer i stor grad investering i de menneskelige ressursene, for nybegynnere er det mange utfordringer, der dataprogrammet Regimus ikke står i veien, men der brukerne kan være uerfarne med registreringsprogrammet.¹³⁵ For å lykkes med registreringen må man ha resurspersoner, som sitter på kunnskap i hvordan man registrerer.

Bruk av de nye programvarene ga også utfordringer. Ifølge informant 5 var det krevende å forholde seg til teknologien: «Mye av det som ble gjort i denne første digitale perioden var bortkastet arbeid, og vi ville muligens vært bedre tjent i dag om arbeidet på denne tiden fortsatt hadde vært gjort analogt på katalogkort isteden.»¹³⁶ De første programvarene som ble brukt på 90-tallet førte til utfordringer hos enkelte i ABM-sektoren, da dataer skulle konverteres over til nye systemer. Ifølge Informant 5: «Konverteringen av data fra WinRegimus til Primus noen år etter oppstart viste seg å være en katastrofe, som vi fortsatt driver og rydder opp i. Bruken av Primus det første tiåret av 2000-tallet var også preget av mye inkompetanse når det gjelder bruk av databaser i det hele tatt.»¹³⁷ Innføringen av de nye programvarene ga også noen problemer i bruk da det som var registrert inn i databasene skulle konverteres over til nye systemer.

3.10 Konklusjon – Innføring av digital fotoregistrering 1985 – 2000

Den digital fotoregistrering markerer et stort vendepunkt i fotobevaringsarbeidet, der elektronisk databehandling og registreringssystemer ble brukt til å overføre de analoge fotokortene til digitale søkbare data, ved hjelp av datainnlesningsprogrammer. Samtidig

¹³³ Tønseth 1995: 15

¹³⁴ Tønseth 1995: 15

¹³⁵ Tønseth 1995: 15

¹³⁶ Informant5, personlig kommunikasjon, 2024

¹³⁷ Informant5, personlig kommunikasjon, 2024

eksperimenterte man med å lagre de analogiske fotografiene ved hjelp av teknologisk utstyr, fra optiske videoplater på slutten av 80-tallet, til Photo-CD på midten av 90-tallet. Det var en rask utvikling i teknologien for å bevare flere fotografier og samtidig koble fotografiene sammen med metadata. Tilgangen til denne teknologien bidro til enklere søk, med hjelp av metadata for å gjenfinne fotomaterialet i de digitale basene.

I innføringsfasen av digital fotoregistrering var man avhengig i å bruke fagfolk, som kunne registreringssystemene, i og med at det var stadig utvikling av programvarer og fordi det var komplisert utstyr. Fotobevaringen i Rauma kommune er et godt eksempel på hvordan de knyttet metadata til fotografiene og at fagfolk var med i denne prosessen. De kunne lære opp de som skulle jobbe med fotobevaringen. For å lykkes med å koble metadata til fotografier måtte man ha fagpersoner med kunnskap til å registrere inn metadata. Det å registrere gode metadata til fotografiene var tidkrevende og man trengte resurser, noe som casestudien i Rauma viser.

På slutten av denne digitaliseringsperioden er det mulig å se fotografiene på nett. I 1996 begynte det å komme digitale søkbare plattformer med fotografier på nett og der ble kulturarven av fotografier lansert på «Galleri Nor», der brukerne fikk en digital adgang til fotografiene.

I denne perioden var etiske vurderinger av digitaliseringen av fotografier knyttet til andre verdier enn økonomi. Dette var fordi man fryktet at kunnskapen kunne forsvinne på grunn av budsjettet til fotoregistrering. Det kunne føre til at fotografiene ikke ble tilgjengelig, slik som i Rauma. I neste kapittel går jeg fra den saktegående digitaliseringen, til massedigitalisering.

4 Millenniumskiftet og på vei til massedigitalisering 2000 – 2024

Tidligere har det blitt pekt på hvordan Rauma folkebibliotek tok vare på fotografier, fra analogt til begynnelsen av digitaliseringen av fotografisk materiale, der den analoge registreringen gikk over til å bli katalogisert og digitalisert på en mer effektiv måte. Dette skjedde gjennom feiling og prøving av dataprogrammer og digitale løsninger for oppbevaring av fotografier fra CD-plater, til digitale fotobaser og til slutt inn i millenniumskiftet, der brukerne kunne sitte hjemme og se fotografiene via internett. I dette kapittelet vil jeg presentere kartleggingsfunn om digitaliseringen i ABM-sektoren, der funn fra intervjuene om programvare og masseskanning av fotografier, står sentralt. Gjennom statistikk skal jeg se på hva som er tilgjengeliggjort til brukere og hva som forventest av det offentlige. Metadata er også sentralt i dette kapitelet, og gjennom en siste casestudie vil jeg belyse hvordan man gjenfinder fotografiene ved hjelp av metadata i de digitale arkivene. Det er flere etiske utfordringer som oppstår ved massedigitaliseringen, der kunstig intelligens er på rask vei inn i fotobevaringen.

4.1 Digitalisering

«Alt skal digitaliseres», sa Nasjonalbibliotekar Vigdis Moe Skarstein i en kronikk i Aftenposten 29. mars 2006, der overskriften var «Europas første med alt på data»¹³⁸ Målsetningen med digitaliseringen til Nasjonalbiblioteket var tredelt. For det første skulle kulturarven, som Nasjonalbiblioteket hadde i sine samlinger, bli tilgjengelig for flest mulig brukere. For det andre skulle originalmaterialet, som forvitret og/eller var uerstattelig, bli tatt vare på og digitalisert, slik at materialet kan brukes til dokumentasjon og forskning. Det tredje innebar å sikre det digitalt fødte materialet for ettertiden.¹³⁹ Det digitaliserte materialet skulle publiseres på Nasjonalbibliotekets nettside og dermed være tilgjengelig for brukerne.

Det var også et spørsmål om tid. Det hastet med å digitalisere, da Nasjonalbiblioteket opplevde at Google og andre hadde stjålet forretningsidéen til bibliotekene, ved at Google hadde tilgjengeliggjort innhold fra de store forskningsbibliotekene i verden.¹⁴⁰ På denne måten fikk digitaliseringen politisk fokus, da Norge sin kulturarv bør digitaliseres av intuisjonene selv og ikke av andre. I VG stod det: «Google skal ha litt av skylden for at dette har fått et puff fremover, sier kulturminister Trond Giske.»¹⁴¹ Samme år som Kulturministeren ga digitaliseringen et puff, lansere ABM-utvikling *Kulturarv til alle: om*

¹³⁸ Skarstein 2006: 51

¹³⁹ Skarstein 2006: 51

¹⁴⁰ Skarstein 2006: 51

¹⁴¹ Tjerland 2006: 28

*digitalisering, digital bevaring og digital formidling i ABM-sektoren.*¹⁴² Den gir en oversikt over fotomaterialet som er digitalisert fram til 2006 i ABM-sektoren. I Norge er det rundt 60 millioner fotografier av kulturhistorisk verdi og til nå er rundt 800 000 av disse digitalisert.¹⁴³ Selv om tallgrunnlaget er unøyaktig, gir det en oversikt over at digitaliseringsarbeidet går sakte framover.

Til de utvalgte sektorene i ABM forvaltningen, som er intervjuet i denne oppgaven, stilte jeg følgende spørsmål: Når begynte dere å digitalisere fotomaterialer, og hvorfor startet dere denne prosessen? Til dette svarte informantene at digitalisering av fotomateriale begynte i ulike perioder i fra 1996 – 2013.¹⁴⁴ Noen av de jeg intervjuet startet tidlig med digitaliseringen i forbindelse med fotoprojekter med Nasjonalbiblioteket. Hovedmålet var da å bevare de eldste fotografiene og lage digitale brukskopier, for å unngå slitasje og berøring av det originale fotomaterialet. De digitale filene ble også sendt til brukere som skulle bruke fotografier i bøker.¹⁴⁵ Dermed avløste disse filene de tidlige fotoreprokopiene. Informant 6 sier at de startet med digitaliseringen av fotografiene fordi de hadde et innsamlingsprosjekt, med behov for å dokumentere egen fotosamling.¹⁴⁶ Sitatene under fra intervjuene viser effektivisering og formidling av fotografier på en enklere måte og på vei til massedigitalisering. Det blir blant annet pekt på digitale fotobaser:

Tilgang til ny teknologi, sammen med den enorme muligheten til enklere og mer effektiv tilgang til materialet og formidling av det, var hovedgrunnen til at [...] startet med å digitalisere fotomateriale. Med digital teknologi var det også mulig å legge inn filene i digitale fotobaser sammen med metadata. Materialet ble lettere gjenfinnbart, og en kunne spre og publisere bildefiler i nettfotobaser mm. Det ble også lettere å hente inn brukeropplysninger og bildeinformasjon fra andre.¹⁴⁷

Dette tillot også spredning av materiale. Digitaliseringen var ikke nødvendigvis et resultat av en indre prosess, men ser ut til å ha vært styrt av ytre mekanismer:

Hva som var tanken da de startet opp kjenner jeg derfor ikke til, men gjetter på at det var en kombinasjon av flere ting: 1) Bildene i samlingen måtte digitaliseres med tanke på katalogiseringsprosessen i Primus. 2) ledelsen her var relativt offensive og tidlig ute med tanker om tilgjengeliggjøring av samlingene på nett. 3) man hadde muligens en slags idé om at man skulle prøve å få til en «heldigitalisert samlingsforvaltning» på foto, der man kanskje ikke trengte å ta vare på fysisk fotomateriale i det hele tatt (med de besparelser det ville medføre). Det siste ble

¹⁴² ABM-utvikling 2006

¹⁴³ ABM-utvikling 2006: 83

¹⁴⁴ Informant1-8, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁴⁵ Informant4, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁴⁶ Informant8, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁴⁷ Informant1, personlig kommunikasjon, 2024

heldigvis ikke omsatt til praksis.¹⁴⁸

Den omfattende digitaliseringen omtales i dette sitatet som en heldigitalisering. Videre var det både styrker og svakheter ved å ikke bevare fotomaterialet fysisk:

Proessen startet opp rundt 2013-2015 med et ønske om å få en mer ordnet og brukervennlig fotosamling. Til da hadde fotosamlingen vært preget av et mer sporadisk arbeid, hvor for mange hadde tilgang til materiale slik at mange bilder med nummerering er borte. Foto ble plukket ut, men ikke lagt tilbake. I tillegg ble det økende anbefalinger om digitalisering og tilgjengeliggjøring for publikum og dermed flere etterspørsler fra publikum om bilder.¹⁴⁹

Disse uttalelsene gir også et innblikk i selve starten av digitaliseringen av fotomateriale, der innsamlingsprosjekter, publisering av fotografier til bøker, utstillinger og digitale fotobaser sammen med metadata, sto sentralt. På en annen side var det viktig for ABM-forvaltningen å ha kontroll over sine egne samlinger av fotografier i sine egne, representative digitale fotobaser.

4.2 Programvare i digitaliseringen

Ledende programvare var den eldre Regimus og den påfølgende Primus. En informant forklarer: «På 80- og 90-tallet ble bildene registrert i tilvekstprotokoller og katalogkort. Dette arbeidet ble ordentlig utført etter sin tids standard, og vi drar fortsatt nytte av denne dokumentasjonen i forbindelse med revisjon av samlingene. Siden slutten av 90-tallet har imidlertid registreringen vært heldigital. Først basert på WinRegimus, siden Primus.»¹⁵⁰

Primus ble utviklet helt på slutten av 1990-tallet. Datasystemet ble utviklet av Maihaugen, Norsk Folkemuseum, Norsk Teknisk Museum og Norsk Telemuseum og er delvis finansiert av ABM-utvikling.¹⁵¹ Det var et samarbeid mellom flere aktører. Primus er samlingsforvaltningssystemet som i dag brukes av museer og kulturinstitusjoner.¹⁵² De fleste i ABM-forvaltningen ser nå ut til å bruke Primus.

For å finne mer ut hvilke programvarer de brukte, stilte jeg også dette spørsmålet: Hvilke dataprogrammer har dere brukt i digitaliseringsprosessen for fotomaterialer? Informantene (2 - 8), bruker i dag programvaren Primus til fotoregistreringen, utenom informant 1 som bruker

¹⁴⁸ Informant5, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁴⁹ Informant6, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁵⁰ Informant5, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁵¹ Meld. St 24 (2008-2009): 75

¹⁵² Meld. St 24 (2008-2009): 75

FotoWare. De i sektoren som begynte med digitalisering på 90-tallet brukte programmet DataFlex, før de gikk over til Regimus og WinRegimus da de konvertert over til Windows-systemet.

Noen i ABM-forvaltningen har jobbet med registrering og digitalisering av fotografier siden starten og måtte standardisere alle metadataen på samme måte:

Vi har derfor jobbet i over ti år med revisjon av alle fotoregistreringene (inkludert standardisering av tilknyttede datasett for motivemneord, stedsnavn o.l.) fra perioden 1985-2010, med henblikk på å få alt registrert på samme måten, og etter dagens standard.¹⁵³

Primus har blitt brukt i ABM-forvaltningen i snart 30 år. Når Primus ble brukt riktig og på en konsekvent måte, ser det ut som at databasen fungerte til effektiv registrering og forvaltning av samlingen.

4.3 Hvordan legge metadata inn i Primus?

I 2018 søkte Museene i Sør-Trøndelag (MiST) om utviklingsmidler fra Norsk Kulturråds digitaliseringsprogram til en veileder for registrering av fotografi. Målet med søknaden var å forbedre, forenkle og øke den digitaliserte tilgangen til museets samlinger og dermed redusere etterslepet i digitaliseringen.¹⁵⁴ Denne veiledningen skulle gi en forståelse av registrering av fotografier for nybegynnere.

Overføringen av metadata inn i Primus gikk først fra de tradisjonelle analoge fotokortene, som deretter blir «plottet» inn i Primus. Selve registreringsjobben ble enklere etter hvert som registreringen Primus lagret tidligere brukte metadata.¹⁵⁵ Manglet det informasjon til registreringen ble det eventuelt samlet inn historikk til fotografiene: «Dersom det er knapt med metadata prøver vi selv å hente inn mer. I noen tilfeller velger vi bort bilder som ikke har noen informasjon.»¹⁵⁶ Dette er ikke ulikt det de gjorde i Finnmark på 1980-tallet. Imidlertid var innhenting av informasjon er tidkrevende:

Bilder uten noen informasjon havner «siste i køen» når det gjelder registrering inn i Primus. Bilder med opplysninger er prioritert og lettere å arbeide med i forhold Primus/Digitalt Museum. Det er tidskrevende å hente opplysninger til bilder som har få eller ingen sikre identifikasjoner.¹⁵⁷

¹⁵³ Informant5, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁵⁴ Fredrikson & Gottschal 2021: 2

¹⁵⁵ Informant6, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁵⁶ Informant6, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁵⁷ Informant4, personlig kommunikasjon, 2024

Registreringen av metadata er gjort etter en felles struktur. De som startet tidlig med registreringen, har fulgt aktuell programvare i perioden. For å effektivisere registreringen var det behov for å bruke samme metadata på flere registreringer.

Et annet spørsmål om metadata jeg stilte var: Hvem er ansvarlig for å registrere metadata, og hvordan har denne prosessen endret seg over tid? Det var ikke alle som hadde ressurser til fotoarkivar og i perioder ble derfor frivillige og innleide personer, uten spesiell kompetanse. Dette var noe som resulterte i at kvaliteten på registreringer ble varierende. Derfor har arbeidet i de siste årene vært gjort av konservator, eller så har de innleide blitt tett fulgt opp av konservator.¹⁵⁸ Flere informantene viser til at flere av de som registrerte fotografiene var ufaglærte. Den ene informanten uttalte: «Analoge fotokort har tidvis blitt registrert inn i databasen av midlertidige ansatte på tiltak, med varierende resultat. Mye tid går til kvalitetssikring i etterkant.»¹⁵⁹ En annen svarer slik: «Registrering har vært gjort av fast ansatte, personer på tiltak o.lign. Prosessen har ikke endret seg over årene og ressursene til dette arbeidet har alltid vært mangelfulle.»¹⁶⁰

I PrimusWin kom det etter hvert en modul for masseimport av metadata. Denne brukes til å fylle inn samme informasjon til flere hundre eller tusen fotografier, samtidig som er en fordel og unngår separat utfylling.¹⁶¹ Dette var en fordel med tanke på å effektivisere arbeidet. Masseregistrering ble likevel en utfordring, da flere hundre fotografier får samme type metadata. Disse fotografiene ble vanskelig å finne igjen. Jeg vil komme tilbake til denne utfordringen i et senere avsnittet.

4.4 Massedigitalisering

Masseregistrering ble etter hvert en mulighet for ABM-institusjonene. I 2019 fikk Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana 87 millioner kroner fra staten til å innbefatte digitalisering av materiale fra arkiv og museum.¹⁶² Musene i Akershus var raskt ute om å få sendt 2 millioner fotografier fra fotoarkivet til Østfold Blad til NB for digitalisering, der MiA og NB kom fram at de digitaliserte 100 000 av disse.¹⁶³ På denne måten fikk de massedigitalisert en del, men 1 900 000 ble ikke digitalisert. I 2018 ble det gjort en spørreundersøkelse fra

¹⁵⁸ Informant5, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁵⁹ Informant2, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁶⁰ Informant7, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁶¹ Informant4, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁶² Bernhardt & Torgnesskar 2023: 46

¹⁶³ Bernhardt & Torgnesskar 2023: 47

kulturdirektoratet at i løpet av en 10- årsperiode bør digitaliseringen betydelig opp til 56 prosent.164. Videre skal jeg presentere hvordan massedigitaliseringen har blitt gjort, frem til nå, igjennom statistikk.

4.5 Arkivstatestikk – Fra analoge fotografier til massedigitalisering

For å få en oversikt over antall analoge fotografier som finnes i arkiv, bibliotek og museum presenterer jeg videre arkivstatestikk fra 2020 og 2022. Jeg tar utgangspunktet i fotografiene i tabellene under for å se utviklingen av digitaliseringen. Tidligere i oppgaven hadde jeg skrevet at i 2006 var det 60 millioner fotografier av historisk verdi av disse var det digitalisert 800 000 fotografier i ABM-sektoren, dette var før massedigitaliseringen startet. Den tidligere statistikken fra 2006, viser at det var 30 millioner flere analoge fotografier i arkivene.

Tabell 11: Foto totalt, registrert og digitalisert etter institusjonstype pr. 2020

Institusjonstype	Foto totalt	Foto registrert i katalogsystem	Foto digitalisert	Del av foto som er digitalisert
Arkivverket	6 550 479	160 000	162 286	2,5 %
(Fylkes)kommunale arkivinstitusjonar	10 241 996	1 177 565	568 822	5,6 %
Andre arkivinstitusjonar	5 403 772	770 442	116 288	2,2 %
SUM ARKIVINSTITUSJONAR	22 196 247	2 108 007	847 396	3,8 %
Fagbibliotek/dokumentasjonssenter	2 550 947	327 769	161 198	6,3 %
Folkebibliotek	67 259	46 703	64 960	96,6 %
Lokalhistoriske arkiv og samlingar	436 491	94 581	224 696	51,5 %
SUM BIBLIOTEK/LOKALHISTORISKE ARKIV	3 054 697	469 053	450 854	14,8 %
Museum	3 292 538	1 001 418	518 548	15,7 %
SUM ALLE	28 543 482	3 578 478	1 816 798	6,4 %

Figur 12: Foto totalt, registrert og digitalisert etter institusjonstype pr. 2020 hentet fra Arkivverket Statistikk for Arkivinstitusjonar og arkiv i bibliotek og museum 2020.

Tabell 11: Foto totalt, registrert og digitalisert etter institusjonstype pr. 2022

Institusjonstype	Foto totalt	Foto registrert i katalogsystem	Foto digitalisert	Del av foto som er digitalisert	Del av digitaliserte foto totalt
Arkivverket	6 647 442	190 000	224 842	3,4%	13,2%
(Fylkes)kommunale arkivinstitusjonar	12 536 679	2 686 092	411 018	3,3%	24,1%
Andre arkivinstitusjonar	5 430 027	769 762	134 733	2,5%	7,9%
SUM ARKIVINSTITUSJONAR	24 614 148	3 645 854	770 593	3,1%	45,2%
Fagbibliotek/dokumentasjonssenter	2 688 513	420 920	282 269	10,5%	16,6%
Folkebibliotek	100 777	55 604	37 764	37,5%	2,2%
Lokalhistoriske arkiv og samlingar	440 963	99 659	252 565	57,3%	14,8%
SUM BIBLIOTEK/LOKALHISTORISKE ARKIV	3 230 253	576 183	572 598	17,7%	33,6%
Museum	2 784 443	937 687	360 830	13,0%	21,2%
SUM ALLE	30 628 844	5 159 724	1 704 021	5,6%	100,0%

Figur 13: Foto totalt, registrert og digitalisert etter institusjonstype pr. 2022 hentet fra Arkivverket Statistikk for Arkivinstitusjonar og arkiv i bibliotek og museum 2022.

Basert på informasjonen fra Arkivverket og den årlige statistikken, har jeg sett på tallmaterialet, som omhandler fotografier fra 2020 til den siste tilgjengelige statistikken fra 2022. Der ser vi en markant økning i antall fotografier som er bevart. I 2022 er det rapportert at det finnes 30 628 844 fotografier, noe som representerer en økning på 2 085 362 fotografier siden 2020.

Når vi ser på tallene mer spesifikt, ser vi at det har vært en nedgang i antall analoge fotografier i museumssektoren. I 2020 ble det rapportert at det var 3 292 538 analoge fotografier, imidlertid i 2022 har vært en markant nedgang på 508 095 innrapporterte analoge fotografier. Samtidig viser tallene fra arkivinstitusjonene en betydelig økning på 2 417 901 fotografier i samme tidsperiode. Dette tyder på at selv om det har vært en nedgang i antall analoge fotografier i museumssektoren, har arkivinstitusjonene bidratt til å øke det totale antallet av fotografier. Variasjoner i statistikken bør man være kilde kritisk til da det, kan inneholde feil eller manglende innrapportering til riksarkivet, i midlertidig er det disse tallene som er meldt inn man må forholde seg til.

Det er interessant å merke seg den lave andelen av fotografier som har blitt digitalisert, slik det kommer frem av statistikken. Fra 2020 til 2022 har det vært en nedgang fra 6,4% til 5,6% av fotografier som har blitt digitalisert. Av de 30 628 844 analoge fotografier som er registrert, er kun 5 159 724 av dem lagt inn i et katalogsystem, og av disse er bare rundt en tredjedel, nærmere bestemt 1 704 021, som har blitt digitalisert. Det mest slående i funnet her er at det fortsatt er hele 25 469 120 fotografier som ikke er registrert i et katalogsystem. I tillegg er det 28 924 823 fotografier fra arkiv, bibliotek og museum som ennå ikke har blitt digitalisert per 2022.

Den store mengden fotografier som ikke er digitalisert kan sees på som alt som kan eller bør gjøres i årene framover. Til tross for at det samtidig vises en økning i antall analoge fotografier som blir bevart i arkivene. Dette står i kontrast til *Kulturrådets museumsundersøkelse 2018* der spørsmålet var «Hvor stor andel av museets samlinger må være digitalisert og tilgjengeliggjort innen neste 10-årsperiode for å kunne anses som tilfredsstillende? Anslå i prosent»¹⁶⁴ Svaret de fikk var: «56 % av foto må være digitalisert innen neste 10-års-periode for å kunne anses som tilfredsstillende.»¹⁶⁵ Det var store variasjoner på svarene de fikk om digitalisering av fotografier, der «Noen museer mener at med det store antallet fotografier de forvalter, virker det meningsløst å sette seg et høyt prosentmål for digitalisering av fotomateriale.»¹⁶⁶ samtidig «mener noen museer at en del fotomateriale ikke er egnet eller interessant for digitalisering grunnet manglende informasjon (f.eks. portretter uten navn av avbildede) eller forhold rundt personvern og opphavsrett.»¹⁶⁷ Et vel så interessant svar i undersøkelsen er at «Enkelte museer nevner at de har satt digitalisering av fotosamlinger på vent til fordel for gjenstandsregistrering.»¹⁶⁸ På tross av store variasjoner i svarene, mente de at 56% av fotografiene i museumssektoren burde være digitalisert innen 2028.

Nasjonalbiblioteket sitt søkbare nettbibliotek er det en database med 791 946 fotografier, som er registrert fram til 15.04.2024.¹⁶⁹ Dette viser at i Nasjonalbiblioteket er det 1 468 040 fotografier som er digitalisert og som ikke er offentliggjort, om vi tar utgangspunktet i de 2 963167 registrerte fotografiene i 2020.¹⁷⁰

De nyeste søkbare fotografier som var blitt digitalisert hadde metadata med tittelen «1A Fjordhest».¹⁷¹ Ved å søke etter denne metadataen i søkefeltet, ble det funnet 1628 fotografier med tittelen «1A Fjordhest».¹⁷² Alle disse 1628 fotografiene deler den samme metadatabeskrivelsen:

Kårede fjordhester 1, 2 og 3 premie. Positiver fra utstillinger på Vestlandet fra ca. 1900-1981. Fotografert av Statskonsulentene for husdyrbruk og Statens stambokkontor. Historikk: Positiver fra Norsk Hestesenter Kilde for tittel: Tittel er hentet fra arkivet til Norsk Hestesenter.¹⁷³

¹⁶⁴ Kulturrådet 2019:43

¹⁶⁵ Kulturrådet 2019:43

¹⁶⁶ Kulturrådet 2019:44

¹⁶⁷ Kulturrådet 2019:44

¹⁶⁸ Kulturrådet 2019:44

¹⁶⁹ Nasjonalbiblioteket, 15.04.2024 <https://www.nb.no/search?mediatype=bilder>

¹⁷⁰ Bastiansen 2023: 51

¹⁷¹ Nasjonalbiblioteket, 15.04.2024 <https://www.nb.no/search?q=«1A%20fjordhest»&mediatype=bilder>

¹⁷² Nasjonalbiblioteket, 15.04.2024 <https://www.nb.no/search?q=«1A%20fjordhest»&mediatype=bilder>

¹⁷³ Nasjonalbiblioteket, 15.04.2024 <https://www.nb.no/search?q=«1A%20fjordhest»&mediatype=bilder>

Dette eksempelet illustrerer den omfattende digitaliseringen av metadata og fotografier hos Nasjonalbiblioteket, der fotografiene har samme metadata. Når det gjelder hestene, er det en mulighet å kombinere «1A Fjordhest» med årstallet de er fotografert, for på baksiden av disse fotografiene står det sentral informasjon om fotografiene, slik som år og sted. Ved å legge inn denne informasjonen, kan man finne igjen en spesiell hest om man har andre kilder som sier noe om årstallet.

Den digitale plattformen til Nasjonalbiblioteket, Digitalt Museum, har en digital fotobase med 2 460 223 fotografier med tilhørende metadata. Samme dag som undersøkelsen på Nasjonalbiblioteket ble det gjort, tok jeg et tilsvarende søk på Digitalt Museum. Der Kystmuseet i Sør-Trøndelag har lagt inn 4258 fotografier i databasen, 2161 av disse fotografiene er tatt av Ragnar Christian Mørk Andersen og var sist oppdatert den 13. april 2024 på Digitalmuset. Disse fotografiene har metadata som angir at «samlingen består av ca. 2800 dias fra perioden 1965 til 1995.»¹⁷⁴ En forskjell her er at det er ulike metadata angående motiv og sted for hvert fotografi i forhold til undersøkelsen hos Nasjonalbiblioteket som hadde samme metadata i fotoregistreringen.

Disse to eksemplene sier noe om at det overføres mange fotografier til de digitale plattformene, med det resultatet at det var overført samme metadata i en av undersøkelsene. Når store mengder fotografier føres over, blir samme metadata registrert. Dette vil gjøre det vanskeligere å finne eksakt fotografi, om de ikke inkluderer mer bakgrunnsinformasjon.

I årene framover vil kunstig intelligens påvirke fotobevaringen på en eller annen måte. «Maken» er Nasjonalbibliotekets eksperimentelle tjeneste for å finne fotografier og bøker som ligner på hverandre.¹⁷⁵ Kunstig intelligens gjenkjenner bildene:

Bildegjenkjenning vil kunne suppleres med tekstgjenkjenning og lyd-gjenkjenning. Hele mediehistorien uttrykksformer – tekst, lyd og bilde – vil kunne behandles med gjenkjenningsteknologi når dataene de stammer i fra, er digitalisert. Dette forteller mye om hvor veien er i ferd med å gå.¹⁷⁶

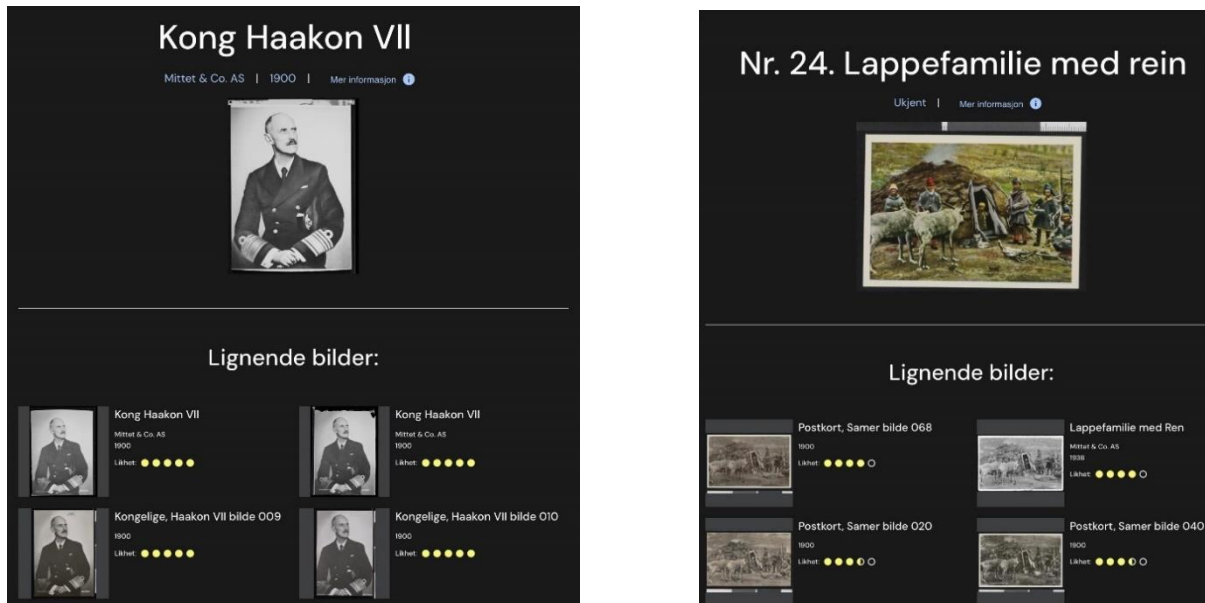
Denne gjenkjenningsteknologien kan være et nyttig verktøy i fotobevaringen, ved å identifisere fotografiske motiver kan denne type teknologi bidra med å ikke publisere samme fotografi på de ulike digitale plattformene. Jeg testet funksjonen på fotografier i Nasjonalbiblioteket den 26.04.2024. Det første søket jeg gjorde i den digitale fotobasen til

¹⁷⁴ Digitalt Museum, 15.04.2024 <https://digitaltmuseum.no> med søkeord «Ragnar Christian Mørk Andersen»

¹⁷⁵ Bastiansen 2023: 186

¹⁷⁶ Bastiansen 2023: 186-187

NB, var å legge inn «Kong Haakon VII» som metadata. Resultatet av søket var at fem fotografier hadde 100% likhet. Se første bilde i figur under:

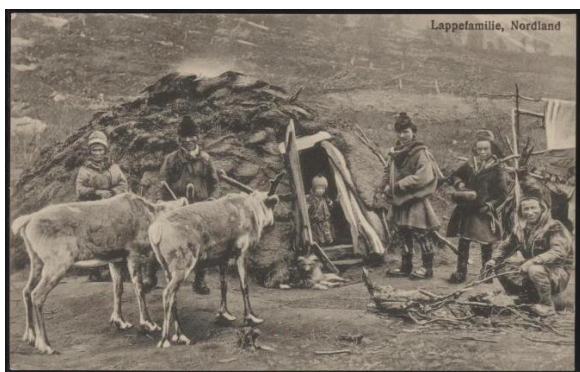

Figur 14: NB. Gjenkjenningsteknolog «Maken».

Det andre søket inneholdt postkort av en samisk familie med reinsdyr «Lappefamilie med rein» (bilde nr. 2 i figur over) der ble det funnet 7 postkort, med gjenkjenningsteknologien «Maken». Det første var et fargelagt postkort med metadata «Nr.24. Lappefamilie med rein» fotografi nummer to hadde metadata «Postkort, Samer bilde 068», de på følgende postkort har disse metadata, «Postkort, Samer bilde 020», «Lappefamilie med rein», «Postkort, Samer bilde 040», «Postkort fra Tromsø kommune, Tromsø bilde 087» og «Postkort, Samer bilde 059».

Figur 15: «Fjeldlapper» «Figur Postkort, Samer bilde 059», og «Lappefamilie med rein» «Postkort Samer, bilde 040».

Figur 16: «Lappfamilie, Nordland» «Postkort, Samer Figur 20. Fjeldlapper i Tromsdalen «Postkort fra bilde 020», og Fjeldlapper i Tromsdalen «Postkort fra Tromsø kommune, Tromså bilde 087».

Med utgangspunkt i funnene i Nasjonalbiblioteket har jeg undersøkt om disse fotografiene er i Digitalt Museum og hvilke metadata de har fått der. Siden Digitalt Museum ikke har «Maken» eller automatisk gjenkjenningsteknologien i sin søkefunksjon, ble det gjort et manuelt søk den 27.04.2024. Med bruk av søkeord «Gamme», som resulterte i 1086 fotografier som hadde dette ordet i metadataen, og ut av disse fant jeg fem fotografier av samme motiv:

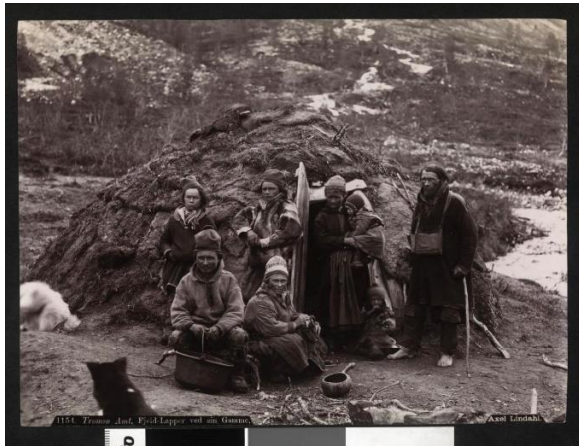
1. Alta Museum IKS har digitalisert samme motiv, med følgende metadata «Seks samiske personer og to reinsdyr foran en gamme. Et barn står i døråpningen og titter ut.»
2. Anno Domkirkeodden, har metadataen «Postkort. Samer. Reinsdyr, gamme, lapper»
3. Norsk Folkemuseum har ført metadata «Svenske samer foran gamme, to reinsdyr i forgrunnen. Muligens Troms 1885-92. Barn og voksne.» Folkemuséet har også påført Axel Lindahl som fotograf.
4. Nordlandsmuseet har gitt følgende metadata til fotografiet «Postkort. 6 samer fra Troms foran gamme. 2 reiner. Det ryker fra grua inne i gamma. Tørkestativ med diverse gjenstander til tørk i bakgrunnen.»
5. Oslo Skolemuseum har også digitalisert dette fotografiet som er på en plansje metadataen er «Foto av samer og reinsdyr ved en gamme.»

Fotograf, årstall, sted, navn på personer er viktige metadata til fotografiet. I dette tilfellet fortalte ikke metadata til fotografiene så mye. Ut ifra søket var det opplysninger fra Norsk Folkemuseum som kunne si noe om opphavet til fotografiene med Axel Lindahl som fotograf også tidsperioden 1885-1992.

For historikere, forskere og brukere, kan det være interessant å undersøke om det finnes flere fotografier som er tatt på samme tid. I "Katalog over norske Prospekter fotograferede af Axel Lindahl" i denne katalogen er det fotografier med nummer 1154 -1157 med beskrivelsen "Tromsø Amt, Fjeldlapper ved sin Gamme."¹⁷⁷ Ved å analysere flere fotografier fra samme sted kan brukerne av arkivene finne, mer historikk og bakgrunnen til disse fotografiene. For å

¹⁷⁷ Lindahl 1897: 25-26

teste ut om jeg finner mer historikk, så tar jeg et søk på NB med søkedata Tromsø Amt, Fjeld-lapper.¹⁷⁸ Resultatet ga treff på 1154, 1155, 1157.

Figur 17: av Digitalt Museum.

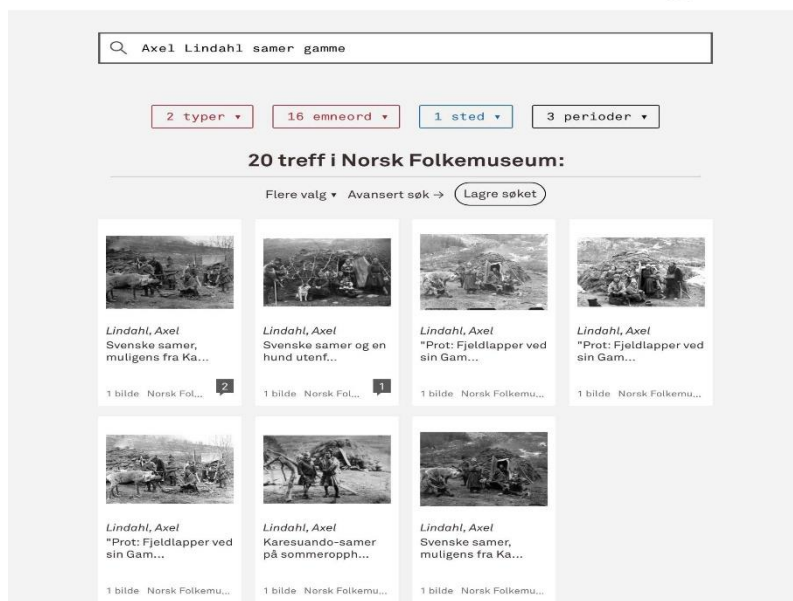

Short title	1157. Tromsø Amt, Fjeld-Lapper
Author	Axel Lindahl
Image title	Bildet er hentet fra Nasjonalbibliotekets bildesamling
City shown	
Identifier	URN:NBN:no-nb_digifoto_20160108_00261_bldsa_AL1157
Country shown	Norge
Province or state shown	Troms
Keywords	folkedrakter - folkegrupper - reinsdyr - samer dokumentasjonsfotografi - reportasjefotografi

Figur 18: NB. 1157. Tromsø Amt, Fjeld-Lapper. Tabell: Metadata til fotografi 1157.

Metadata til fotografiserien ga ikke mer konkret informasjon om hvem som var på fotografiene, og heller ikke noe historikk informasjon, eksempelvis knyttet til sted, da disse fotografiene hadde samme metadata i Nasjonalbiblioteket (se figur). Museene har muligens noen av disse fotografiene og innbefatter Digitalt Museum i søket, metadata jeg bruker i søket er Axel Lindahl, samer, gamle. Resultatet av søket kommer i neste avsnitt.

¹⁷⁸ Nasjonalbiblioteket, 15.04.2024 <https://www.nb.no/search?q=Tromsø%20amt%20Fjeld-lapper&mediatype=bilder>

Figur 19: Digitalt Museum. (Norsk folkemuseum). Metadata: Axel Lindahl samer gamle.

Resultatet av metadata, som kom ut fra dette søket på fotografiene, var at museene ikke hadde lagt til mer informasjon i forhold til Nasjonalbiblioteket. Det interessante med dette søket er knyttet til 2-tallet under det første fotografiet i figur 19. Cathrine Baglo, har lagt inn en kommentar 24. september 2018: «Dette er Tromsdalen. Nils Henriksen Omma i forgrunnen, bak ham predikanten Henrik Unga»¹⁷⁹ Det å legge inn riktige metadata til fotografiene er en tidkrevende jobb, og eksempelet viser at en bruker av Digitalt Museum har lagt inn utfyllende informasjon i 2018. Resultatet er at metadataen ikke er oppdatert. Imidlertid er det en jobb å kvalitetssikre om kilden har riktige opplysninger. Casen viser flere ting, der betydningen av metadata er sentral for å finne igjen fotografiet. På en annen side er det utfordringer å bruke metadata som inneholder støtende ord slik som «Lapp». Registreringen viser også at enkelte i ABM-forvaltningen har lagt til mer data, enn det som har vært tilgjengelig på fotografiet. På denne måten kan man se at publisering av fotografier på de digitale plattformene kan gi mer informasjon om fotografiet, men dette krever kvalitetssikring av profesjonelle.

Kvalitetssikring av metadata handler blant annet om å finne ut hvem Nils Henriksen Omma var, og om opplysningene om ham stemmer. Norsk Folkemuseum sin database på Digitalt Museum kan muligens gi svar, ved å søke på navnet «Nils Henriksen Omma» er resultatet (se fig. 20):

¹⁷⁹ Digitalt Museum, 15.04.2024 <https://digitaltmuseum.no> med søkeord «Nils Omma»

Roland Bonaparte sin samling. Portrett av Nils Henriksson Omma. Inngår i Bonapartes sameportretter som nr. 1. Bonaparte

Figur 20: Digitalt Museum. (Norsk folkemuseum). Metadata. Nils Henriksson Omma. Skjermdump (27.04.2024).

Etter et enkelt søk på navnet, så kommer ny informasjon som kan, bidra med korrekt informasjon og med riktig metadata til fotografiet.

4.6 Etikk i fotobevaringsarbeidet

Etiske utfordringer ved digitalisering og overføring av metadata, der etikk er av stor betydning i fotobevaringsarbeidet. Det store etterslepet av digitaliseringen og tilgang til samlingene digitalt, førte til at museene i Sør-Trøndelag (MiST) fikk i 2018 utviklingsmidler fra Norsk Kulturråds digitaliseringsprogram.¹⁸⁰ Dette førte til at det ble laget en, *Manual for rettighetsklarering og lisensiering av fotografier*. Et sentralt punkt i manualen er Personvern/ The General Data Protection Regulation (GDPR). Flere jeg intervjuet var usikker på hvordan de skulle forholde seg til personopplysninger, da det er et utfordrende område å navigere seg i. Særlig var tematikken rundt GDPR-reglene, som ABM-bransjen fortsatt ikke forstår hvordan man skal håndtere. Det trengs, mere tydelige retningslinjer fra sentralt hold, utformet av folk som både kan juss og samlingsarbeid. «Skal vi gjøre disse vurderingene lokalt blir det (fortsatt) ren amatørkveld.»¹⁸¹

¹⁸⁰ Eilertsen 2019: 2

¹⁸¹ Informant5, personlig kommunikasjon, 2024

Der utfordringer var når de først var blitt publisert på de digitale plattformene så var det vanskelig å få rettet opp feilen:

Personvern er alltid en utfordring i dette arbeidet. Noe informasjon som er lagt ved bildet i Digitalt Museum som f.eks. handler om familierelasjoner, kan plutselig være krenkende for etterkommere. Å fjerne informasjon fra internett er utfordrende. Når noe er lagt inn der, er den alltid der.¹⁸²

Personvern må tas hensyn til. Relevant lovverk er Åndsverkloven § 104, straffeloven § 267, personopplysningsloven, der du må innhente skriftlig godkjenning fra de som er avbildet og de som er i live, eller fra personer som står personen nær, og dette kan være familie og venner.¹⁸³ Dette fører til at det tar tid å innhente informasjon om fotografiet, før det kan publiseres, eller om det er etiske hensyn som gjør at fotografiet ikke kan publiseres.

Fotomateriale fra nyere tid står i fare for å ikke bli tatt vare på av flere årsaker. En grunn er at fotografiene må klausuleres i x antall år, før man kan publisere fotografiene. Det er også mye styr med opphavsrett og personvern når det gjelder folk man ikke har dødsdato på. Det blir da mer fristende å bruke ressurser og tid på «uproblematisk» materiale fra tidlig 1900-tall, eller eldre, som vi får full uttelling for i formidlings- og statistikk-sammenheng, og som ikke er befengt med masse restriksjoner og hensyn i den daglige samlingsforvaltningen.»¹⁸⁴ En av de andre jeg intervjuet sier at «opphavsrett, samtykker osv., har bidratt til en større opplevelse av risiko for å trå feil og havne på forsiden av avisen. [...] Men det ligger også en viss fare i at vi «for sikkerhets skyld» kan bli for restriktive med tanke på å registrere informasjon som muligens kan være sensitiv, men samtidig også historisk verdifull dokumentasjon.»¹⁸⁵

Massedigitaliseringen fører til at fotografier mister sin opprinnelige kontekst. Ordlyden var annerledes da fotografiene ble fotografert, og samtidens bruk av ord. Det er flere eldre ord som kan være etisk belastende, slik som de samiske fotografiene som i samtiden ble betegnet med ord som «Lapp», «Lappefamilie», «Fjellapp». Informant 6 sier at man skriver om vanskelige ord, om de litterære kildene benytter seg av slike betegnelser, og da blir de med i registreringen, samtidig som disse ordene kommer ikke med i selve beskrivelsen av fotografiet i registreringen.¹⁸⁶

¹⁸² Informant4, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁸³ Eilertsen 2019: 10

¹⁸⁴ Informant5, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁸⁵ Informant5, personlig kommunikasjon, 2024

¹⁸⁶ Informant6, personlig kommunikasjon, 2024

4.7 Konklusjon – Millenniumskiftet og på vei til massedigitalisering 2000 – 2024

I begynnelsen av dette kapittelet ble overgangen av den digitale fotobevaringen presentert - fra en vellykket digitalisering av fotografisk materiale, til massedigitalisering. Ved hjelp av avanserte programvare som Primus og maskinvare ble fotografiene lagret på store lagringsenheter. I starten av millenniumskiftet kunne man med noen tastetrykk, sitte hjemme, foran datamaskinen og se fotografiene.

Gjennom intervjuene med ABM-sektoren, får man et innblikk i hvordan den nye teknologien kunne brukes til å gjenfinne fotografiene i de store databasene. Gjennom å legge metadata sammen med fotografiene, kunne man lettere finne fotografiene og dele disse på de digitale plattformene. Programvaren Primus fikk en mer sentral rolle. De fleste av de jeg intervjuet benytter seg av denne programvaren. Ved hjelp av en modul, kunne man effektivisere registreringen av metadata og føre over samme type metadata til fotografiene. Registreringen av fotografier ble standardisert etter en felles struktur fra ABM-forvaltningen. På grunn av begrensede ressurser var ikke alle som hadde tilgang til personer med kompetanse. Registreringsarbeidet ble derfor i flere tilfeller gjort av frivillige og midlertidige ansatte.

I 2019 ble det mulig for flere innen ABM-sektoren å massedigitalisere fotografier. I caseundersøkelsen ser man tydelig hvor viktig det er å føre inn riktige metadata, for å finne de igjen i de digitale arkivene. Dette poengter hvor viktig god dokumentasjon til fotografier som blir registrert inn som metadata. Uten god metadata blir fotografiene vanskelig å finne igjen etter at de har blitt digitalisert.

Publisering av fotografier kan likevel gi relevant informasjon til fotografiene, da brukerne kan komme med tilleggsopplysninger. De etiske vurderingene blir mer fremtredende, og det blir derfor desto viktigere å ta hensyn til de etiske vurderingene. Ukritisk bruk kan føre til at støtende ord blir inkludert i metadataen, slik som fotografiene til samene. Det samme er de etiske utfordringene rundt GDPR-reglene (Personvern), der det er behov for gode retningslinjer og mer kontroll av materialet som blir digitalisert.

5 Avslutning

I denne masteroppgaven har jeg undersøkt om digitalisering har påvirket fotoregistrering og metadatahåndtering i arkiv, bibliotek og museum (ABM-forvaltningen). Som tittelen antyder, er det ulike opplevelser av digitaliseringens betydning: «Dei tuklar teknologisk med kulturarven vår utan at nokon stiller spørsmål ved det».

Først har jeg gått nærmere inn på den analoge registreringen, der de som har samlet inn fotografiene har bevist registrert inn metadata til fotografiene på fotokort, og der denne registreringen la grunnlag for starten av digitaliseringen. Utstyret de brukte i fotobevaringen og registrering var komplisert, med ny teknologiske programmer. Det var derfor nødvendig med fagfolk. De etiske vurderingene i denne perioden handlet om verdien av å ta vare på fotografiene.

Deretter kommer det et stort vendepunkt i den digitale fotoregistreringen et stort vendepunkt. Fotografiene går over fra analogt til digitalt, der de ulike dataprogrammene og maskinvare utvikler seg raskt på 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet. Det var mye prøving og feiling, før tilgjengeliggjøring av fotografier på nettet. Tilgang til denne nye teknologien bidro til enklere søk etter fotografier ved bruk av metadata. Det å registrere gode metadata var tidkrevende og trengte folk med kunnskap til å gjøre denne jobben. De etiske utfordringene i denne perioden handlet om at kunnskapen kunne forsvinne på grunn av ressurser til de som registrerte fotografiene.

I det siste kapittelet så vi hvordan massedigitalisering og avanserte programvare som Primus kunne registrere metadata på flere fotografier samtidig. Etter millenniumskiftet kunne man sitte hjemme og få fotografiene inn på digitale skjermer. Kulturministeren uttalte at Google hadde en del av skylden for at det ble startet opp masse digitalisering i Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana. ABM-sektoren kunne massedigitalisere fotografier i Nasjonalbiblioteket. Store mengder fotografier ble digitalisert med påvirkning fra statlig sektor. Det som blir tuklet mest med er metadata til fotografiene. Ressurser til fagpersoner i registreringen er mindre prioritert.

Imidlertid skal digitaliseringen økes fremover. Enkle løsninger, med å fylle samme metadata til fotografiene, er fortsatt svaret når store serier av fotografier skal digitaliseres. Dette går utover etiske hensyn til fotografiene som blir publisert, da massedigitaliseringen fører til at fotografier med etiske utfordringer kommer på de digitale plattformene. Det som blir mest påvirket i den digitale fotoregistreringen er metadata til fotografiene. For at brukerne skal finne igjen fotografiene, trenger man gode metadata og fagfolk til å kontrollere om det er

riktige metadataer som er ført inn. For å lykkes med dette kan det se ut som at man bør gå noen steg tilbake og prioritere en langsom digitaliseringsprosess

Litteraturliste

- Amundsen, K., Berkaak, O. & Maartmann, C. (Red.) (2013). *I skyggen av nasjonen. Musealiseringen i Akershus*, Bakken, Ø. Kap.15. Oslo/Trondheim: Akademika forlag,
- Asdal, K. & Reinertsen, H. (2020). *Hvordan gjøre dokumentanalyse. En praksisorientert metode*. Cappelen Damm Akademisk.
- Bakken, Ø. (2013). *Fotobevaring i Akershus: Innsamling av bilder og samling av museer i Akershus*.
- Bastiansen, H. (2023). *Når fortiden blir digital. Medier, kilder og historier i digitaliseringens tid*. Universitetsforlaget.
- Berg, K. (1993). *Fotografi: fortid og fremtid: plan for vern av fotografier*. Norsk kulturråd.
- Bernhardt, H & Torgnesskar, P. (2023). Fotodigitalisering: Kart versus terreng. I *Museum* nr. 2 2023.
- Boe, L. (1980). *Dugnad: tidsskrift for etnologi*. 1980 Vol. 6 Nr.1
- Boe, L. (1980). *Veiledning i innsamling, registrering og arkivering av eldre fotografier*. Sekretariatet for fotoregistrering 1980.
- Bols, K. (1983). *Fotobevaring i Hå: rapport frå Vigrestadprosjektet*.
- Distriktshøgskolen. (1981). *Gamle fotografi - korleis skal vi ta vare på dei?* Møre og Romsdal distriktshøgskole 1981.
- Eilertsen, A. (2019). *Manual for rettighetsklarering og lisensiering av fotografier*. MiST.
- Erlandsen, R. (1987). *Videoplateteknologi i humanistiske fag*.
- Erlandsen, R. (1988). I Olsen, K. (Red.). *Fotobevaringsboka: veiledning i sikring, registrering og teknisk behandling av eldre fotografi* (1. utg.).
- Erlandsen, R. (1990). *Fotobevaring mot år 2000: rapport fra landskonferanse om fotobevaring, Sandefjord 8.-10. september 1989*. Norske kunst- og kulturhistoriske museer.
- Erlandsen, R. (1992). *Fotografi medium - middel - må: rapport fra nordisk konferanse om fotobevaring, Sandefjord 15.-17. nov. 1992*. Norske kunst- og kulturhistoriske museer.
- Fredrikson, Å & Gottschal, A. (2021). *Veileder for registrering i Primus Fotografi*. Musene i Sør-Trøndelag.
- Gausdal, R. (2006). *Kulturarv til alle: om digitalisering, digital bevaring og digital formidling i abm-sektoren*. ABM-utvikling.
- Hanssen-Bauer, J. (1984). *Mikro maskinen i bruk*. Cappelen.
- Hermansen, P. (2016). *Norsk naturfotografi: i et historisk perspektiv*. Tellus.
- Hove, J & Brindle, J. (2015). *Digital Archives and Ghanaian History: Potential and Challenges*. *Contemporary Journal of African Studies*, 3(2), pp. 135-156. Sist hentet 07.04.2024.
https://www.academia.edu/28638948/Digital_archives_and_Ghanaian_history_Potential_and_challenges
- Hølaas, O. (1945). *Norge under Haakon VII*. Cappelen.

- Juvik, L. (1980). *Lokalsamlinger i folkebiblioteker*. Statens bibliotektilsyn.
- Juvik, L. (1983). *Bok og bibliotek*. (trykt utg.). 1983 Vol. 50 Nr. 8 Statens bibliotektilsyn
- Koren, E. (1987). *Arkivregistrering med EDB som hjelpemiddel: rapport fra Nordisk lokalarkivkonferanse, Øyer 2.-4. oktober. 1985. Opplandsarkivet*.
- Kulturrådet. (2019). *Kulturrådets museumsundersøkelse 2018*. Kulturrådet.
- Norsk Kulturråd. (1976). *Innstilling fra utvalget for registrering og bevaring av gamle fotografier*.
- Lindahl, A. (1897). *Katalog over norske Prospekter fotografere af Axel Lindahl*. Rich. Andvords Papirhandel 1897.
- Lyngstadås, H & Hagen, Ø. (2024). *Kvalitative metoder for handelshøyskoleutdanningen: et tankesett for morgendagens ansatte og ledere*. Fagbokforlaget.
- Meld. St. 24 (2008-2009). *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv. Kultur- og kirke departementet*. Sist hentet 28.04.2024 fra [St.meld. nr. 24 \(regjeringen.no\)](https://www.regjeringen.no/st/meld/2008/24)
- Oulie, H. (2009). *Digitalisering av fotosamlinger* (Vol. 55) ABM-utvikling.
- Rosenbaum, P. (2023). *Statistikk. Kvantitativ metode i ord og bilder: - en introduksjon til statistiske metoder*. MyLearn View Norway AS.
- Riksrevisjonen. (2018). *Riksrevisjonens undersøkelse av digitalisering i statlige virksomheter*
- Sommerset, S. (29.09.2023). *Nasjonalbiblioteket under lupa i ny bok*. Sist hentet 28.04.24. https://www.hivolda.no/forskning-og-utvikling/nasjonalbiblioteket-underlupanybok?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAAR1G3PVyH194jPeIb8UNqGO3wQ_yPhQpVQn45uOIAbRljPndU6V6WyzsoY_aem_Afj05ucYB47Nsx7J2j_muB1FiQg_6H_X2hUFpK0JMOFzoWXHZrWWFpY-IheET-BVhkMtfxPHOuc4UnvUetojHUas
- Søholt, P. (1995). *Informasjonsteknologi i museene 1995: rapport fra NKKMs edb-seminar, Maihaugen 10-11. oktober. 1995*. Norske kunst – og kulturhistoriske museer.
- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (4.utg.). Gyldendal.
- Tønseth, B. og Gjertsen, K. (1995). *Informasjonsteknologi i museene: rapport fra NKKMs edb-seminar, Kristiansund 2.-3. juni 1994*.
- Winther, H. (1845). *Anviisning til paa trende forskjellige Veie at frembringe og fastholde Lysbilleder paa papir, som Portraitter af levende Personer, Prospekter efter Naturen, Copier af Malerier, plastiske Gjenstande, Kobbere, Steentryk, Blade af Planter, etc, deels ved at benytte et Cameraobscura, deels et til Copiering indrettet Instrument: En Opfindelse*. Offica.
- Østby, J. (1986). *EDB-prosjektet for kunst- og kulturhistoriske museer*. Rapport utgitt av NAVFS.

Aviskilder

- Aftenposten. (1977, 10. desember). Norsk Kulturråds bergings-aksjon. *Aftenposten*.
<https://www.nb.no/items/be64772b788f9a4985ee62f379113640?page=20&searchText=«Liv%20Hilde%20boe»%20styringsgruppen>
- Brude, R. (1992, 28. november). Normann-samlingen, kulturskatt for hvem? *Åndalsnes Avis*.
- Brun, J. (1969, 17. januar). Oppfordring til skattejakt på gamle fotografier. *Fosna-Folket*.
- Digre, K. (1979, 29. januar). Prisverdig tiltak av Kåfjord kulturstyre. *Tromsø*.
- Ebbestad, A. (1998, 6. mars). Fotosamling skal sikres. *Romsdals Budstikke*.
- Halvorsen, B. (2021, 13. november). Foto-pioneren pensjonerer seg. *Sunnmørsposten*.
- Skarstein, V. (2006, 29. mars). Europas første med alt på data. *Aftenposten*.
- Svalastog, A. (1979, 1. september). Vi er likeglade med gamle bilder. *Telemarken Arbeiderblad*.
- Svanemyr, K. (1995, 2. desember). Kulturskatt låses ned. *Åndalsnes Avis*.
- Svanemyr, K. (1997, 3. mai). Pinlig sak for kulturkommunen. *Åndalsnes Avis*.
- Tjerland, J. (2006, 30. mars) Inspirert av Google Book Search. *VG*.
- Kavli, E. (2024, 15. mars). Funn av unike bilder: -Edward var nok den aller første. *Åndalsnes Avis*.
- Østlandets Blad. (1970, 28. desember). Får vi et «Norsk Fotoarkiv». *Østlandets Blad*.
<https://www.nb.no/items/dd303a270c8aae8f8927f07409520e38?page=4&searchText=«At%20for%20bare%20fem%20år%20siden»>

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vedlegg 2: Intervjuguide

Vil du delta i forskningsprosjektet til en masteroppgave i «Kulturminneforvaltning»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan digitalisering og håndtering av metadata har påvirket fotomaterialet i Norge fra 1990-tallet til i dag. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Forskningsprosjektet er å undersøke hvordan digitalisering og håndtering av metadata har påvirket fotomaterialet i Norge fra 1990-tallet til i dag. Gjennom intervjuer med ansatte ved ulike museer og statlige institusjoner som har jobbet med historisk fotomateriale, ønsker jeg å samle inn opplysninger for en masteroppgave i kulturminneforvaltning.

Resultatene fra disse intervjuene vil bli brukt til å besvare spørsmålene i forskningsprosjektet. Jeg vil analysere intervjuene for å identifisere mønstre og trender knyttet til hvordan digitalisering og metadatahåndtering har påvirket fotomaterialet over tid. Disse opplysningene vil utgjøre et viktig grunnlag for masteroppgaven.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Masterprogrammet i kulturminneforvaltning ved Institutt for historiske og klassiske studier, NTNU. Tor Christian Jevanord, og veileder Jon Olav Hove, er ansvarlig for forskningsprosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du blir spurt å delta på grunn av din kompetanse og erfaring med historisk fotomateriale, der formålet er å innhente perspektiver fra et variert utvalg av fagpersoner fra ulike institusjoner som har erfaring med historisk fotomateriale.

Hva innebærer det for deg å delta?

Dersom du er interessert i å delta i prosjektet, er vi interessert i å gjennomføre et e-postintervju med deg for å få innsikt i din erfaring og rolle innenfor fotobevaring. Du vil motta spørsmålene via e-post slik at du kan svare på dem i ditt eget tempo og med så utfyllende svar som du ønsker.

I forbindelse med åpenheten i vårt prosjekt, vil vi gjerne vite navnet ditt og hvilken rolle du har i institusjonen din. Vi forstår imidlertid at noen foretrekker å være anonyme, og i så fall vil vi sørge for at all informasjon som kan identifisere deg blir fjernet før vi deler intervjuresultatene. Vi vil alltid respektere ditt personvern og ta godt vare på din fortrolighet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Studenten som skriver masteroppgaven og veilederen vil ha tilgang til informasjonen, og sensitiv informasjon vil bli forsvarlig lagret. Dersom du samtykker, vil ditt navn og din rolle/stilling bli gjengitt i masteroppgaven. Hvis ikke ønsker dette, vil informasjonen bli anonymisert.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes innen 30. juni. Etter prosjektets avslutning vil all informasjon med dine personopplysninger bli slettet. Den eneste tilgjengelige informasjonen vil være den som er publisert i masteroppgaven etter ditt samtykke.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra NTNU, har Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Tor Christian Jevanord, tlf.: 90592021, e-post: torcj@stud.ntnu.no eller Jon Olav Hove, tlf.: 73596853, e-post: jon.olav.hove@ntnu.no
- Vårt personvernombud: Thomas Helgesen, tlf.: 93079038, e-post: thomas.helgesen@ntnu.no

Hvis du har spørsmål knyttet til vurderingen som er gjort av personverntjenestene fra Sikt, kan du ta kontakt via:

- Epost: personverntjenester@sikt.no eller telefon: 73 98 40 40.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig og Masterstudent

Tor Christian Jevanord

Veileder

Jon Olav Hove

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i e-postintervju
- at mine opplysninger vil bli behandlet inntil prosjektet er avsluttet
- at informasjonen om meg blir offentliggjort på en måte som gjør at jeg kan bli indentifisert

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

Signatur og dato

Vedlegg 2: Intervjuguide

Spørsmål til intervju

1. Når begynte dere å digitalisere fotomaterialer, og hvorfor startet dere denne prosessen?
2. Hvilke dataprogrammer har dere brukt i digitaliseringsprosessen for fotomaterialer?
3. Hva mener dere om forholdet mellom bilder og metadata, og hvilke prinsipper følger dere for dette?
4. Hvem er ansvarlig for å registrere metadata, og hvordan har denne prosessen endret seg over tid?
5. Hvordan har dere registrert metadata, og har dataprogrammene deres bidratt til effektiv registrering av metadata?
6. Har meldinger fra stortinget inspirert til økt fokus på digitalisering, og har dere fått økonomisk støtte til dette arbeidet?
7. Hvilke etiske utfordringer har oppstått i forbindelse med økt digitalisering og overføring av metadata knyttet til fotografier?
8. Hva slags etiske utfordringer ser du knyttet til bruk av kunstig intelligens i fotoregistreringen?
9. Hvordan ser du for deg at digitaliseringen og overføringen av metadata kan påvirke praksisen innen arkivsektoren i fremtiden?
10. Er det noe annet du vil legge til?